

ÇOBANOĞULLARI UC BEYLİĞİ DÖNEMİNE AİT GİDEROS FETİHNÂMESİ (683 / 1284): ÇEVİRİ VE DEĞERLENDİRME

A VICTORY ANNOUNCEMENT (683 / 1284) ABOUT
GİDEROS FROM THE PERIOD OF CHOBANOĞLU
BORDER EMIRATE: TRANSLATION AND EVALUATION

Cevdet YAKUPOĞLU*
Namiq MUSALI**

Makale Bilgisi	Article Info
Başvuru: 13 Aralık 2017	Received: December 13, 2017
Kabul: 6 Şubat 2018	Accepted: February 6, 2018

Özet

Malazgirt Zaferi'nin ardından Selçuklularla Bizans arasındaki çekişmelere sahne olan Kastamonu bölgesinin fethi, Çobanoğulları Uc Beyliği zamanında tamamlanmıştır. Anlaşıldığı üzere, bu bölgede Bizans'ın son direniş merkezi Gideros kalesi olmuştur. Bugünkü Cide ilçesinin Karadeniz kıyılarında bulunan Gideros koyu üzerinde yükselen bu kale, o zamanlar Kastamonu sahillerindeki önemli bir limanı kontrol altında tutmaktaydı.

Yürüttüğümüz araştırmalar sonucunda, Gideros kalesinin 683 senesinin Recep / 1284 yılının Eylül-Ekim ayları içinde Çobanoğulları Uc beyi Muzaffereddin Yavlak Arslan tarafından fethini konu alan bir fetihnâmeye ulaşılmış bulunuyoruz. Adı geçen yöneticinin hizmetinde münşi görevini yürüten Hüsameddin Hasan b. Abdülmü'min el-Höyî tarafından kaleme alınmış olan bu belge, makalemiz kapsamında Farsçadan Türkçeye çevrilmiş ve değerlendirilmiştir.

Ele aldığımız bu belge, öncelikle Kastamonu bölgesinin fethini konu ederek günümüze ulaşılmış olan tek fetihnâme olması ve Çobanoğulları Beyliği tarihine ışık tutması açısından dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra bahsi geçen vesika, XIII. yüzyılda Selçuklu – Bizans ilişkilerinin, o dönem kale kuşatma tekniklerinin ve Selçuklularda fetihnâme yazma geleneğinin incelenmesi bakımından da önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Selçuklular, Sultan II. Mesud, Yavlak Arslan, Kastamonu, Cide, Hasan el-Höyî, Bizans

* Prof. Dr., Kastamonu Ü. Fen-Edebiyat F. Tarih Bölümü, cevdetyakupoglu@gmail.com

** Doç. Dr., Kastamonu Ü. Fen-Edebiyat F. Tarih Bölümü, namiq.musali@gmail.com

Abstract

The conquest of Kastamonu region, which is became a scene of tensions between the Seljuqs and the Byzantines after the Malazgirt Victory, was completed at the time of the Chobanoghlu Border Emirate. As it turns out, Gideros fortress was the last center of Byzantium resistance in this area. Rising above Gideros Cove on the Black Sea coast of today's Cide district, this fortress took in its control a important port of Kastamonu region.

As a result of our researches, we have reached a victory announcement about the conquest of Gideros in Rajab of 683 / September-October of 1284 by Muzaffar al-Din Yavlak Arslan, the ruler of Chobanoghlu Border Emirate. The announcement, which was written by his secretary Husam al-Din Hassan b. Abd al-Mumin al-Khoyi, has been translated from Persian to Turkish and evaluated within the scope of current article.

This document, which we deal with, draws attention first of all from these view points: it is the only conquest announcement on Kastamonu region, that has reached to our days and it sheds light on the history of the Chobanoghlu Principality. In addition to these, the betting document is also important for the investigation of Seljuq - Byzantine relations in the XIII century, the fortress siege techniques of that period and the tradition of victory announcement writing among the Seljuqs.

Key words: *Seljuqs, Sultan II. Mesud, Yavlak Arslan, Kastamonu, Cide, Hassan al-Khoyi, Byzantine*

Giriş

XIII. yüzyıl son çeyreğinde Muzaffereddin Yavlak Arslan tarafından fethedilen Gideros kalesi ile ilgili hazırlanmış fetihnâmeden bahsetmeden önce adı geçen kalenin bulunduğu muhit olan Kastamonu bölgesinin fetih sürecine göz atmamızda yarar vardır.

Kastamonu havalisinde, Malazgirt Zaferi'nin ardından 1074 yılı civarında Türk komutanı Tutak'a bağlı akıncılar vasıtasıyla Türk fethi başlamıştır. Kastamonu kalesinin Türklerce ilk fethinin ise 1080 yılı civarında Emir Kara Tegin tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. I. Haçlı Seferi (1096-1101) sonucunda ve özellikle de Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümü (1107)'nü müteakip Bizans imparatoru I. Alexios Komnenos, Türklerin elindeki Sinop ve Karadeniz sahillerini geri almış, buraları ve Amasra, Ereğli gibi sahil kasabalarını tahkim etmiştir. I. Kılıç Arslan'ın oğlu Melik Arap, babasının ölümü üzerine Anadolu'ya gelmiş ve Kastamonu bölgesine hâkim olmuştur. Melik Arap, Ereğli ve Karadeniz sahillerini de fethederek, Bizans topraklarına sürekli olarak akında bulunmuştur. Melik Arap, kardeşi olan Türkiye Selçuklu sultanı I. Mesud (1116-1155) ile de 1124 yılı sonrasında mücadelelere girişmiştir. Sultan I. Mesud, imparator

Ioannes (Yuannis) Komnenos (1118-1143)'un desteği sayesinde Melik Arap'ı Kastamonu bölgesinden uzaklaştırmıştır (1126). İmparator ise 1130 yılında Kastamonu kalesini ele geçirmiştir. Ancak Dânişmendli Emir Gazi, burasını 1133 yılında tekrar Türk hâkimiyetine sokmuştur. Buna rağmen imparator, Kastamonu bölgesinden vaz geçmemiş ve kaleyi 1134 yılında bir kez daha almıştır. Bu şekilde Kastamonu 1130'lu yıllarda Bizans ile Türkler arasında birkaç defa el değiştirmiş ve bölgede çok kanlı muharebeler vuku bulmuştur. Sultan I. Mesud, 1141 yılı sonrasında Kastamonu havalisinde Dânişmendli egemenliğine son vermiş ve ölümünden az önce (1155), oğullarından Melik Şahinşah'ı Ankara'dan Kastamonu'ya kadar olan yerlerin melikliğine tayin etmiştir. Şahinşah'ın, Konya tahtına geçen kardeşi II. Kılıç Arslan (1155-1192)'a karşı taht mücadelesine girişmesiyle beraber Kastamonu yöresinin Selçuklu kontrolündeki kısmı da iki kardeş arasında sık sık el değiştirmiştir.

Miryokefalon Zaferi (1176) sonrasında Kastamonu bölgesindeki Türk etkisi artmış ve Sultan II. Kılıç Arslan'ın son yıllarında bölgeye vali olarak Melik Muhyiddin Mesud atanmıştır. Bu şehzade 1190 yılı civarında Kastamonu tarafından Karadeniz sahillerine kadar ilerleyip, Bizanslılara karşı yaklaşık iki yıl gazâ yaparak pek çok esir almıştır. Bu sırada dört aylık bir kuşatma sonucu Zalifre (Safranbolu)'yi de ele geçirmiştir. Devrek, Gerede ve Bolu'yu da Türk hâkimiyetine sokmuş, ancak Bizans kısa bir süre sonra buraları geri almıştır. 1196'da ise Türkler bu kazaları tekrar ele geçirmişlerdir. Bu yıllarda Bizans'ın bölgedeki savunma mekanizmasının sahillere kaydırıldığı ve Ereğli kasabasının ön plana çıktığı görülmektedir. Adı geçen Selçuklu melikinin fetihleri sırasında Kastamonu merkezli bir Selçuklu Uc teşkilatının var olduğu ortadadır. İşte Selçuklu komutanlarından olan ve *atabey* unvanını taşıyan Hüsameddin Çoban Bey'in Kastamonu'da Uc Beylerbeyi olarak tarih sahnesine çıkışı bu şekilde XII. yüzyıl sonlarına tesadüf etmektedir. Anlaşılmaktadır ki Kastamonu kalesi de bu yıllarda kesin olarak Selçukluların eline geçmiştir. Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)'un, Antalya'nın fethinden sonra yönünü Karadeniz sahillerinin önemli liman kenti Sinop'a çevirmesi ve burayı 1214 yılında fethetmesiyle birlikte Kastamonu yöresindeki Türk varlığının durumu daha da güç kazanmıştır. Aynı yıllarda Ereğli ve Amasra ise İznik merkezli Laskaris (Bizans) hanedanının eline geçmiştir. I. Alâaddin Keykubâd (1220-1237) devrinde Hüsameddin Çoban Bey, bu hükümdarın emriyle Sinop limanından ayrılarak Kırım'da fetihler yapmış, zaferler kazanmıştır. Hüsameddin Çoban Bey'in, aynı zamanda Kayı ve Bayat boyundan kuvvetli yiğitleri ve Kıpçak kullarını hizmetine alarak, bizzat onların başında Uc tarafında Bizans üzerine gaza akınlarına çıktığı biliniyor. Onun zamanında Kastamonu'nun kuzeyinde

Karadeniz sahilleri istikametindeki fetihler sürmüştür. Bugün Kastamonu'nun ilçeleri olan Araç, Daday, Devrekâni, Seydiler yörelerinin onun zamanında fethedildiği anlaşılıyor. Oğlu Alp Yürek zamanında ise bu fetih hareketleri sürmekle birlikte Anadolu'da başlayan Moğol istilası yüzünden büyük başarılar elde etme imkânı bulamamıştır. Nitekim Kastamonu Türkleri, 1273'lerde Bizans'a karşı yenilgi almışlardır.¹ Alp Yürek'ten sonra yerine geçecek oğlu Yavlak Arslan devrinde Türk akınları ve fetih organizasyonları Kastamonu'dan kuzeye ve batıya doğru yeniden başlayacaktır.

İşte Çobanoğulları Uc beyi Yavlak Arslan, atalarından kendisine intikal eden bu gaza geleneğini yerine getirmekle, Selçuklu hudutlarını genişletme ya da Bizans'tan gelecek tehditleri bertaraf etme vazifesini deruhte etmiştir. Çobanoğulları, aynı zamanda Orta Karadeniz'de Bizans ile Trabzon arasında kalan bir stratejik noktanın muhafızlığını da yapmıştır.

Görüldüğü gibi XII. yüzyılın sonlarından XIII. yüzyılın sonlarına kadar Kastamonu bölgesinde Çobanoğullarıyla Bizans'a bağlı güçler arasında belli aralıklarla mücadeleler yaşanmış ve bu süre zarfında Kastamonu merkezli Çobanoğulları Beyliği, tedricî olarak kuzeyde Karadeniz istikametinde, batıda ise Bolu yönünde yayılma göstermiştir. İşte bu beyliğin Karadeniz sahillerindeki son fethi, Alp Yürek'in oğlu Yavlak Arslan'ın komutası altında gerçekleştirilmiş olan Gideros kalesinin alınmasıdır. Bu zaferle

¹ Kastamonu tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgi ve bölgede Bizans-Selçuklu mücadeleleri için bkz. I. Kinnamos, *Historia*, Çev. I. Demirkent, TTK, Ankara 2001, s.11-13,30; N. Khoniates, *Historia*, Çev. F. Işıltan, TTK, Ankara 1995, s.12-14,22,24; İbn Bibi, *el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-Umûri'l-Alâiyye*, Çev. M. Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, C. I, s.41,159,325-345; C. II, s.216,233; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev. M. Öztürk, TTK, Ankara 2000, s.21-22,56; *Ebü'l-Ferec Tarihi*, C. II, Çev. Ö. R. Doğrul, TTK, Ankara 1999, s.360,406; *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Gregor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. H. D. Andreasyan, TTK, Ankara 2000, s.313; T. M. Yaman, *Kastamonu Tarihi*, Halkevi Yay., Kastamonu, 1935; Y. Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, C. I., TTK, Ankara 1991; R. Turan, "Selçuklular Döneminde Kastamonu", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler*, Ankara 1989, s.1-7; C. Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, Gazi Kitabevi, Ankara 2009; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993, s.139-140,148,169,171-173,261,359,573; C. Cahen, *Osmanlı'dan Önce Anadolu'da Türkler*, E Yay., İstanbul 1994, s.108,127,240, 241,244,303; E. A. Zachariadou, "Pakhymeres'e Göre Kastamonu'da Amourioi Ailesi", Çev. Z. Günel Öden, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XVI, Sayı: 1 (2001), s.232-235, 225-237; C. Cahen, "Questions d'Histoire de la Province de Kastamonu au XIIIe Siecle", *SAD, III*, Ankara 1971, s.145-158; D. E. Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, Çev. B. Tırnakçı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2001, s.51.

birlikte Türkler, bugünkü il sınırları esas alındığında Gideros'un fethi sonucunda Kastamonu bölgesinin tamamını ele geçirmiş oldular.

Bu son fetih olayının tarihini ve ayrıntılarını anlatan bir belge (Gideros Fetihnâmesi) zamanımıza ulaşmış olup, Yavlak Arslan'ın münşisi Hasan el-Hôyî tarafından Farsça kaleme alınmıştır. Malazgirt Zaferi sonrasında ve özellikle de Çobanoğulları döneminde söz konusu yörenin fethi hadiseleri içinde Kastamonu kalesi de dâhil olmak üzere hiçbir mevkiin Türklerce fethinin somut tarihi o devrin kaynaklarına yansımamıştır. Aslında bu durum Anadolu'nun pek çok kenti için de geçerlidir. İşte bu bağlamda ele almış olduğumuz söz konusu fetihnâme, Kastamonu bölgesinin fetih sürecini, Selçukluların Bizans'la Batı Karadeniz bölgesinde girişmiş olduğu mücadelenin safhalarını ve Selçuklu dönemi fetihnâme kaleme alma geleneğini aydınlatan önemli bir belgedir. Çalışmamız kapsamında, bu fetihnâme tarafımızca ilk kez Türkçeye kazandırılmış, tanıtılmış ve değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikli olarak fethi gerçekleştiren Yavlak Arslan ile fetihnâmeyi kaleme alan Hasan el-Hôyî hakkında bilgi verilerek işe başlanmıştır.

1. Gideros Fatihi Yavlak Arslan ve Fethi Ölümsüzleştiren Münşî Hasan el-Hôyî

1277 yılı sonrası Selçukluların Kastamonu'daki Uc Beylerbeyi görevini üstlenmiş bulunan Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan, Kastamonu ile ilgili tarihî ve destanî kaynaklarda² *Muzaffereddin Gazi* veya *Emir Muzaffereddin* olarak da kaydolunmuştur.

Yavlak Arslan, gerek Selçuklu sultanları ve gerekse İlhanlı hükümdarları ile iyi ilişkiler kurmuş, İlhanlı başkenti Tebriz'e ve Selçuklu payitahtı Konya'ya birkaç defa giderek devrin hükümdarlarıyla görüşmüş ve bu bağlamda Kastamonu'da İlhanlı baskı ve zulmünün asgarî düzeyde hissedilmesi için elinden geleni yapmıştır. Hasan el-Hôyî ve Kutbeddin Şirazî gibi devrin âlimlerini de himaye eden Yavlak Arslan, bir yandan da Çobanoğullarının geleneksel olarak yürüttüğü Bizans'a karşı gaza faaliyetlerini yeniden başlatmıştır. Nitekim *Selçuknâme*'de bu beyin elinde tuttuğu bölgenin (Kastamonu havalisi) kendisine atalarından fetih ve zafer yolu ile miras kaldığının altı çizilmiştir.³

² *Saltuknâme*'de geçen Emir Muzaffereddin ile ilgili kayıtlar için bkz.: Yakupoğlu, "Kastamonu Adının Ortaya Çıkışını Anlatan En Eski Kaynak: Saltuknâme", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C. V, Sayı: 16 (Eylül 2014), s.200-220.

³ M. H. Yinanç, *İbn Bibî, Selçuknâme*, Haz. R. Yinanç ve Ö. Özkan, Kitabevi Yay., İstanbul 2015, s.256.

Devrik Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un 1278 yılında Kırım'da vefat etmesinin az öncesinde ve ölümünün hemen sonrasında, yanında bulunan oğullarından Gıyâseddin Mesud, Rükneddin Kılıç Arslan, Rükneddin Geyümers, Alâaddin Siyâvuş ve Ferâmurz, Karadeniz üzerinden Anadolu'ya geçerek değişik tarihlerde Sinop'a ulaşmışlar ve bazıları Kastamonu'ya gelerek Yavlak Arslan'la görüşmüşler, hatta onun yanında ikamete mecbur bırakılmışlardır. Yavlak Arslan bu şehzadelerden Mesud'u desteklemeyi, kendi politikasına uygun bulmuş ve onu yanına alarak İlhanlıların Anadolu valisi Samagar Noyan'ın yanına götürmüştür. Kayseri yöresinde görüşerek onun muvafakatini aldıktan sonra bu ikili Azerbaycan'a gitmişler ve Abaka Han'la görüşmüşlerdir. Abaka'nın ölümünü müteakip (1282) ise halefi Ahmed Teküder (1282-1284)'den Anadolu sultanlığını istemişlerdir. Sürecin sonunda Yavlak Arslan'ın katkılarıyla Mesud, Konya'da tek başına Selçuklu tahtına oturmuştur (19 Şubat 1284).⁴ Böylece, Yavlak Arslan ile Mesud arasında koparılması bir hayli zor olan sağlam bir dostluk tesis edilmiştir. Yavlak Arslan'ın 1279-1284 yılları arasındaki bu yoğun diplomasi trafiği içindeki konumu, onun Selçuklu hanedan azaları ve İlhanlılar nezdinde büyük bir itibara sahip olduğunu göstermektedir. Bu sayede o, Kastamonu'daki hükümdarlığını da sağlamlaştırmış ve bahar mevsimiyle birlikte Gideros kalesinin fethi için hazırlıklara başlamıştır. İşte bu sıralarda Yavlak Arslan'ın hizmetine yeni girmiş bulunan Selçuklu münşisi Hasan el-Hôyî'nin kaleme almış olduğu fetihnâme sayesinde biz, fethin ayrıntılarını öğrenmiş bulunuyoruz. Bu çerçevede bahsi geçen münşî hakkında bilgi vermekte fayda vardır.⁵

Selçuklu dönemi şair, edip, dilbilimci ve münşilerinden Hüsameddin Hasan b. Abdülmü'min el-Hôyî, bugün İran sınırları içinde kalmış bulunan Güney Azerbaycan'daki bir Türk şehri olan Hôy'da gözlerini dünyaya açmıştır. XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde (1230-1240 yılları arasında) doğduğunu tahmin ettiğimiz Hasan el-Hôyî'nin babasının Konya'da Selçuklu hizmetinde görev yapan nakkâş Abdülmü'min b. Muhammed el-

⁴ Yinanç, *İbn Bibî, Selçuknâme*, s.253-254,255,256; İbn Bibî, *el-Evâmiru'l-Alâiyye*, C. II, s.243-249; *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, s.605; *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, Çev. H. İ. Gök ve F. Coşguner, Atf Yay., Ankara 2014, s.51,52,53; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.582,583; İ. Erdem, "İlhanlılarda Ahmed Teküder Dönemi ve Selçuklular", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 22/35, (2004), s.105-106; M. Kesik, "Mesud II", *TDV. İA.*, C. 29 (2004), s.342.

⁵ Yavlak Arslan'ın 1284 sonrası hayatı ve özellikle de onun Sultan II. Mesud'un kardeşi olan asi şehzade Kılıç Arslan tarafından 1291 yılında yakalanması ve öldürülmesi konusunda bkz.: D. A. Korobeinikov, "The Revolt in Kastamonu, C.1291-1293", *Byzantinische Forschungen, Internationale Zeitschrift für Byzantinistik*, Band XXVIII, Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam 2004, p.87-118.

Höyî olduğu tespit edilmiştir. Hasan, ilk eğitimini Hoy'da almış, daha sonra ise (en geç 1253 yılında) ailesi ile birlikte Anadolu'ya, Konya'ya yerleşmiştir. Dönemin aydınlarından biri olan babasının sayesinde iyi bir eğitim görmüş bulunan Hasan el-Höyî, Konya'daki ikametinin ve eğitim hayatının ardından bir süre Sivas'ta çalışmış, daha sonra ise muhtemelen Yavlak Arslan'ın Tebriz dönüşünde ona katılarak Kastamonu'ya yerleşmiş (1284) ve Çobanoğulları sarayında münşî olarak görev yapmaya başlamıştır. Moğol istilasının zor dönemlerinde Yavlak Arslan'ın ilim ve irfan ehlini desteklediği ve onları Kastamonu'da kendi himayesi altına aldığı göz önünde tutulursa, Hasan el-Höyî'nin yaşamak ve çalışmak için Kastamonu'yu tercih etmesi çok iyi anlaşılır.⁶

el-Höyî'nin Kastamonu ile olan bağlantıları konusunda Z. V. Togan dikkat çekici tespitlerde bulunmuştur: "Arapça ve Farsçanın fasih dîvân dilini ve her ikisinin edebiyatını mükemmel bilen bu müellif, Selçuklular ve İlhanlılar devrinde Anadolu'da inkişaf etmiş olan İslâm medeniyetini Kastamonu'da lâıkiyle temsil etmiştir".⁷

Hayat hikâyesine bakılırsa, onun Yavlak Arslan'ın oğlu Nasreddin Mahmud Bey zamanında da bir süre Kastamonu'da ikamet ettiği varsayılabilir. Bir iddiaya göre el-Höyî, 709 / 1309 yılında hâlen hayatta idi.⁸ Bu ilim adamının Kastamonu'da iken vefat etme ihtimali elbette vardır. Ona ait bir kabir veya türbenin izlerini öncelikle Kastamonu'da aramak icap eder.

el-Höyî, bazı kaynaklarda *Muzafferî* nisbesiyle anılmıştır ki bu nisbenin, yukarıda zikri geçen Muzaffereddin Yavlak Arslan'ın isminden alındığı bellidir. Buna ilaveten el-Höyî, şiirlerinde *Hüsâm* mahlasını kullanmıştır. el-Höyî tarafından telif edilmiş eserlerden yazılış tarihleri belli olanların 1285 ilâ 1291 yılları arasına tekabül ettiği görülüyor. Bazı araştırmacılar, el-Höyî'nin yedi eser kaleme aldığını öne sürmekte ve bu eserleri şöyle sıralamaktadırlar: 1. *Nüzhetü'l-Küttâb ve Tuhfetü'l-Ahbâb*; 2. *Kavâ'idü'r-Resâ'il ve Ferâ'idü'l-Fezâ'il*; 3. *Gunyetü'l-Kâtib ve Münyetü't-Tâlib*; 4. *Rüsûmu'r-Resâ'il ve Nücûmu'l-Fezâ'il*; 5. *Nasibü'l-Fityân ve Nesibü't-Tibyân*; 6. *Tuhfe-i Hüsâm*; 7. *Mültemisât*.⁹ Müellifin bu yedi

⁶ el-Höyî'nin hayatı hakkında bkz.: T. Yazıcı, "Hûî, Hasan b. Abdülmü'min", *TDV. İA*, C.18, (1998), s.311-312; C. Yakupoğlu ve N. Musalı, "Beylikler Döneminde Kastamonu'da Çalışmış İki Azerbaycanlı Bilgin: Hasan el-Höyî ve Fethullah eş-Şîrvânî", *I. Milletlerarası Türkiye – Azerbaycan Sempozyumu Bildirileri*, Kastamonu Üniv. Yay., 2016, s.681-692.

⁷ Z. V. Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, s.325.

⁸ A. R. Z. Karagözlü, "Mecmû'a-i Âsâr-ı Hüsâmeddîn-i Höyî", *Kitâb-ı Mâh: Edebiyyât ve Felsefe*, No. 46-47, Tahran 1380, s.42.

⁹ Ş. Hasanzâde, "Derbâr-ı Edebî-yi Âl-i Cûpân (Selcûkî) ve Hüsâmeddîn-i Höyî: Mebde'-i Mültemisât-ı Şiirî", *Bahâristân-ı Suhan*, IX/22, Tâbistân-ı 1392, s.51.

eserden oluşan külliyyatı, Suğra Abbaszâde tarafından 2000 yılında Tahran'da neşredilmiştir.¹⁰ el-Hôyî'ye ait olduğu belirtilen belli başlı eserler aşağıda sırasıyla tanıtılmıştır.

İsmi yukarıda zikredilen eserlerden ilk dördü genelde Farsça olup, inşâ risalesidirler.¹¹ el-Hôyî'nin *Nasîbü'l-Fityân* isimli eseri Arapça – Farsça, *Tuhfe-i Hüsam* başlıklı eseri ise Farsça – Türkçe manzum sözlüklerdir. İsmi andığımız son eser, Bakü'de ve Tahran'da yayınlanmıştır.¹² *Mütlemisât*'a gelince, bu, el-Hôyî'nin çeşitli iltimasları konu eden şiirlerinden oluşturmuş olduğu manzum bir mecmuadır.¹³

Bunların yanı sıra ismi geçen müellifin zamanımıza ulaşmamış olan Farsça bir şiir divanının¹⁴ ve X. yüzyılın sonlarında Taberistan hükümdarı Şervîn'in oğlu Merzübân'ın yazmış olduğu bir ahlak kitabını yorumladığı *Merzübânnâme Şerhi* adlı eserinin daha olduğu bilinmektedir.¹⁵ Sözüünü ettiğimiz yazara ait olan *Farsça Aruz Risalesi*'nin nüshaları günümüze ulaşmışsa da, daha yayınlanmamıştır.¹⁶ el-Hôyî'nin *Kenzü'l-Letâif* isimli diğer bir inşâ risalesinin de bulunduğu iddia edilmişse de,¹⁷ adı geçen eserin zamanımıza ulaşmış olan nüshalarında yazarının ismi Ahmed b. Ali b. Ahmed olarak zikredilmektedir.¹⁸

¹⁰ Hüsameddîn Hasan b. Abdülmü'min Hôyî, *Mecmû'a-i Âsâr* (mukaddime, tashîh ve tahkik: S. Abbaszâde), Mîrâs-ı Mektûb, Tahran 1379; Bu kitap hakkında eleştirel bir tanıtım yazısı için bkz.: Karagözlü, "Mecmû'a-i Âsâr-ı Hüsameddîn-i Hôyî", s.42-43.

¹¹ el-Hôyî'nin inşâ risaleleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz.: O. Turan: *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, TTK, Ankara 1988, s.172-184; el-Hôyî, *Gunyetü'l-Kâtib ve Munyetü't-Tâlib; Rusûmu'r-Resâ'il ve Nucûmu'l-Fazâ'il*, Haz. A. S. Erzi, TTK, Ankara 1963; Z. A. Şerbîni: "Gunyetü'l-Kâtib ve Münyetü't-Tâlib" ve "Rüsûmu'r-Resâ'il ve Nücûmu'l-Fezâ'il" li'l-Hasan b. Abdülmü'min el-Hôyî: derâse ve tercüme, *Külliyetü'd-Derâsâtü'l-İnsâniyye*, No. 19 (2001), s.385-480; el-Hôyî: "Rüsûmu'r-Resâ'il ve Nücûmu'l-Fezâ'il", be kûşîş-i M. Grignaschi, *Ferheng-i Îrân-zemîn*, No. 28, Zimistân-ı 1368, s.104-135; M. Grignaschi: "L'administration des Saljuqiyan-i Rum d'apres les Rosum al-Rasail de Hasan-i Khoi", *Ferheng-i Îrân-zemîn*, No. 28, Zimistân-ı 1368, s.338-351.

¹² Hôyî, *Tuhfe-i Hüsam*, Haz. T. Elesgerova ve C. Sadıgova, Elm Neşriyatı, Bakü 1996; Hôyî, *Tuhfe-i Hüsam*, Mukaddime, tahşiyeye ve bâznevîsi: H. M. Sadık ve P. Z. Şahmeresî, İntişârât-ı Tekdireht, Tahran 1389. Bazı araştırmalarda *Tuhfe-i Hüsam*, Hüsâm b. Hasan el-Konevî'ye atfedilmektedir. Bkz.: Y. Öz, "Tuhfe-i Vehbî Şerhleri", *İlmî Araştırmalar*, Sayı: 5, İstanbul 1997, s.219; P. Ölker, "Klâsik Edebiyatımızda Manzum Lügat Geleneği ve Mahmudiyye", *Turkish Studies*, Vol. 4/4, Summer 2009, s.875.

¹³ Hasanzâde, "Derbâr-ı Edebî-yi Âl-i Cûpân...", s.47-64.

¹⁴ Bkz.: Yazıcı, "Hûi, Hasan b. Abdülmü'min", s.312.

¹⁵ C. Beşerî, "Kitâb ve Kitâb-pejûhî (pâberg-i 6)", *Âyine-i Pejûheş*, XXI/124 (1389), s.53-55.

¹⁶ Beşerî, "Kitâb ve Kitâb-pejûhî", s.55.

¹⁷ Kâtib Çelebi, *Keşfüz-Zunûn*, Çev. R. Balcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2015, C. III, s.1210.

¹⁸ Balıkesir İl Halk Ktp., Nr. 641, v.6a; ayrıca risalenin Tahran nüshası da Ahmed b. Ali b. Ahmed adlı müellifin adına kayıtlıdır: Tahran Melik Milli Ktp., Nr. 1196/4; <http://www.malekdlb.org/UI/Search/BasicSearch.aspx?PageNo=1> (14.11.2017)

Böylece, Yavlak Arslan'ın özel kâtibi (münşisi) ve bahse konu fetihnâmenin yazarı olan el-Hôyi, lirik şiirlerin yanı sıra inşa risalelerinin, manzum sözlüklerin, edebiyat ve ahlak üzerine çalışmaların da müellifidir.¹⁹

3. Selçuklularda Fetihnâme Geleneği ve *Gideros Fetihnâmesi*'nin Paleografik Özellikleri

Türk ve İslâm tarihinde beldelerin fethini ve düşmana karşı kazanılan zaferleri anlatan belge ve eserler genel olarak *fetihnâme* adıyla tanımlanmışlardır. Bu bağlamda fetihnâmeler ikiye ayrılmaktadır: a) gerçekleştirilmiş olan bir fetih hareketine dair padişahlar veya devlet ileri gelenleri tarafından ilgililere gönderilen resmî mektup ve fermanlar; b) herhangi bir fetih olayını anlatan tarihî ve edebî nitelikli manzum ve mensur eserler. *Gideros Fetihnâmesi*, vesika tarzı fetihnâme örneklerinden olduğu için burada ilk gruba dâhil olan fetihnâmeler hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

Bir belge türü olarak fetihnâmeler, hükümdarların kendi zaferlerini içte ve dışta duyurma ihtiyacından doğmuştur. Bu eylem sadece gelişmelerle ilgili iyi haberlerin yakın uzak yerlere duyurulması amacıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda devletin ihtişamını ve gücünü dosta düşmana göstermeyi hedeflemekteydi. Uluslararası düzeyde komşu ülkelerin ve yabancı devletlerin hükümdarlarına, ülke içinde ise şehzadelere, valilere ve diğer yöneticilere gönderilen fetihnâmeler dostlara müjde, düşmanlara ise tehdit maksadıyla kaleme alınırdı. Fetihnâmeler inşâ memurlarının yanı sıra diğer önemli makam sahiplerine, dönemin meşhur âlimlerine ve ediplerine de yazdırılabiliyordu. Fetih sonrasında süslü bir dille kaleme alınan bu mektuplar çoğu zaman zaferin görsel kanıtları olan ganimetler, esirler ve düşmanların kesik başlarıyla beraber gönderilirdi. Fetihnâme yazılması için ele geçirilen toprakların bir gayrimüslim devlete ait olması şart değildi. Buna rağmen komşu Müslüman bir devletten toprak alınmasını ifade eden fetihnâmelerin diğer Müslüman hükümdarlar nezdinde çok da büyük bir saygınlık kazandığı da söylenemez. Nitekim Sultan Melikşah, Semerkant'ı Karahanlılardan almasına ilişkin Abbâsî halifesi Muktedî'ye gönderdiği fetih müjdesinden dolayı halifenin veziri Ebû Şücâ tarafından tenkit edilmişti.²⁰

Abbâsîler dönemi fethiye / fetihnâme geleneği çok geçmeden Türk-İslâm devletlerine de intikal etmiş ve Gazneliler, Selçuklular, Harizmşahlar, İlhanlılar, Memlûkler, Timurlular, Safevîler, Osmanlılar gibi Türk

¹⁹ Yakupoğlu ve Musalı, "Kastamonu'da Yaşamış Azerbaycanlı Bilgin ve Şair Hasan el-Hôyi'nin Manzum ve Mensur Eserleri", *III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu*, Kastamonu Üniv. Yay., 2016, s.501-513.

²⁰ A.Sevim ve E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 1995, s.124.

hanedanları zamanında sürdürülmüştür. Fetihnâmeler, ilgili oldukları bir savaşın tarihçesini ihtiva ettiklerinden ve zaferin hemen arkasından kaleme alınmış olduklarından dolayı önemli birer tarihî vesika ve birinci elden kaynak niteliği taşırlar. Fakat kazanılan zaferin ehemmiyetini artırmak amacıyla eklenmiş olan abartılı ifadeler ve sübjektif değerlendirmeler nedeniyle bu tür belgeleri titizlikle ele alarak ilmî açıdan iyice tahlil etmek gerekir.²¹

Yukarıda zikrettiğimiz üzere, Büyük Selçuklular zamanında fetihnâme geleneği ile ilgili çok sayıda örnekler meydana gelmiştir. Bu bağlamda 1064 yılında Doğu Anadolu'da Ani kalesini fetheden Alp Arslan, Abbâsî halifesine fetihnâme göndermiş ve halife de ona *Ebû'l-Feth* unvanını vermişti. Nizamülmülk, 1067 yılında Fars eyaletinin hâkimi Fazlun'u esir edince Alp Arslan, Şeyh Ali b. Hasan Baharzi'den bir fetihnâme yazmasını istemişti.²² 1130 yılında Sultan Sancar Semerkant'ı fethettiğinde *Atebetü'l-Ketebe* yazarı Müntecibeddin-i Bedî'ye bir fetihnâme hazırlatarak, bunu Halife Müsterşid'e yollamıştı.²³

Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Antalya'yı ikinci defa fethi sonrası etrafa fetihnâmeler göndermiştir. Fetihnâmede kuşatmanın nasıl gerçekleştiğinden, nefit ve taş atan mancınıkların kullanıldığından ve mektubun kime gönderildiğinden bahis vardır.²⁴

I. Alâaddin Keykubâd, Yassıçemen Zaferi sonrası (1230) Erzurum'u ele geçirince, ülke içindeki meliklerine ve komşu hükümdarlara, bu zafer sayesinde "devletin geliştiği, sevincinin arttığı, makam ve mevkiinin güçlendiği, padişahlık işlerinin yoluna girdiği" haberlerini ulaştırmak amacıyla fetihnâme hazırlatmıştır. Bu belgeyi müşrif-i memleket ve tuğraî görevlerinde bulunan Sâhib Şemseddin Muhammed İsfahanî kaleme almış, müsveddesini okuyup düzelttikten sonra çoğaltılması için sultana göndermişti. Ancak bu fetihnâme, dil ve üslup bakımından sultan tarafından beğenilmemiştir. Çünkü burada Celâleddin Harizmşah, Erzurum meliki ve Şam melikleri kötülenmişti. Bundan dolayı Vezir Mahmud'un oğlu Ârız

²¹ Fetihnâme geleneği ile ilgili kullandığımız literatür için bkz.: H. Aksoy, "Tarihî Bir Belge ve Türk-İslam Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnâmeler", *İLAM Araştırma Dergisi*, C. II, Sayı: 2 (Temmuz-Aralık 1997), s.7-19; H. Er, "Türk İslam Geleneğinde Fetihnâmeler", *Diyanet İlmî Dergisi*, C. 48, Sayı: 2 (2012), s.93-107; M. P. Pedani-Fabris, "Ottoman Fetihnâmes: The Imperial Letters Announcing A Victory", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XIII, Sayı 1 (2015), s.181-192.

²² Sadreddîn-i Hüseyinî, *Zübdetü'l-Tevârih (Ahbâr-ı Ümerâ ve Pâdişâhân-ı Selcûkî)*, Mütercim: R. A. Rûhullâhî, İl-i Şâhseven-i Bağdâdî Press, Tahran 1380, s.77

²³ Müntecibeddîn-i Bedî, *'Atebetü'l-Ketebe*, Tashîh ü ihtimâm: M. Kazvîni ve A. İ. Âştîyânî, İntişârât-ı Esâtîr, Tahran 1384, s.4-5.

²⁴ İbn Bibi, *el-Evâmiru'l-Alâiyye*, C. I, s.167; Turan, *Vesikalar*, s.101-108.

Nizâmeddin Ahmed Erzincanî'ye yeni bir fetihnâme yazdırılmış ve büyük küçük bütün ülkelere gönderilmiştir. Tuğraîlik vazifesi de bu zata verilmiştir. Yine Nizâmeddin Ahmed Erzincanî, I. Alâaddin Keykubâd'ın zaferlerini konu alan *Fetihnâme* isimli bir kitap yazarak sultanın beğenisini kazanmıştır.²⁵ Melikü'l-Ümerâ Kemâleddin Kamyar'ın Gürcü prensesi Rosudan'ı mağlup ederek Selçuklu tâbiyetine sokması üzerine, I. Alâaddin Keykubâd etraf memleketlere fetihnâmeler göndermiştir.²⁶

II. Gıyâseddin Keyhüsrev devrinde Amid vilayeti fethedilince, sultan bu müjde üzerine memleketlere fetihnâmeler yollamıştır. Yine aynı sultan, Babaî isyanı bastırılınca "kötü niyetlilerin yenildiğine dair" memleketin bütün nahiyelerine, dünya meliklerine ve komutanlarına gönderilmek üzere fetihnâmeler yazdırmıştır. Sâhib-i Dîvân Şemseddin Muhammed b. Muhammed Cüveynî'nin kaleme aldığı ve Lagzilerin (Lezgi) yenilgisini anlatan *Elburz Fetihnâmesi*'ni İbn Bibi, eserine tam metin olarak koymuştur.²⁷

Karamanoğlu Türkmenlerinin reisleri Zeyne'l-Hac ve Bunsuz, Konya'da idam edilip isyan ateşi söndürülünce, bu olayla ilgili hazırlanmış fetihnâme, haberciler vasıtasıyla çevre vilâyetlere gönderilmiştir. Bu fetihnâmenin giriş (dibâce) kısmını Aksarayî, eserine almıştır. Aynı yıllarda Cimri'nin öldürülmesi üzerine de etrafa fetihnâmeler yazılmıştır. Bu dönemde Hatiroğlu Şerefeddin de, Selçuklulara karşı giriştiği mücadelede asılsız bir zafer haberi üzerine beldelere ve vilayetlere fetihnâmeler göndermişti. Aksarayî, bu fetihnâmenin de bir kopyasını yine eserine derç etmiştir.²⁸

Bu bağlamda ele aldığımız *Gideros Fetihnâmesi*, XIII. yüzyılda Anadolu'da kaleme alınmış olan son fetihnâmelerden biridir. Söz konusu fetihnâme, Hasan el-Hôyî'nin *Kavâ'idü'r-Resâ'il ve Ferâ'idü'l-Fezâ'il* isimli risalesi içinde yer almaktadır. Bu risale, numûnelik orta hacimli bir inşâ kitabıdır. Eserin, ikisi İstanbul'da, birisi ise Tahran'da olmak üzere üç yazma nüshası günümüze ulaşmıştır. Araştırmamız kapsamında mevcut nüshalar tarafımızca temin edilerek incelenmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı'nda bulunan nüsha, adı geçen risalenin en eski ve aynı zamanda en eksik nüshası olup 709 senesi Safer ayı başları / 1309 yılı Temmuz ayının ortalarında istinsah edilmiştir.²⁹ Yine Süleymaniye

²⁵ İbn Bibi, *el-Evâmiru'l-Alâiyye*, C. I, s.415-418; C. II, s.6; Krş.: İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara 1988, s.71,90,97.

²⁶ İbn Bibi, *el-Evâmiru'l-Alâiyye*, C. I, s.424.

²⁷ İbn Bibi, *el-Evâmiru'l-Alâiyye*, C. II, s. 48,53,220-232.

²⁸ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s.54,80-82,103.

²⁹ İstanbul Süleymaniye Ktp., Fatih, Nr. 5406, v.59a-71b.

Kütüphanesi'nde Esad Efendi Kitaplığı'nda muhafaza edilen ikinci nüsha birinciye göre daha hacimli olup, istinsah tarihi 896 senesinin Safer ayının sonuna / 1491 yılının Ocak ayına tekabül etmektedir.³⁰ Üçüncü nüsha ise Tahran'daki Melik Milli Kütüphanesi'ne mahsus olup, içerik açısından daha mükemmel bir nüshadır ve Hicrî IX. / Miladî XV. yüzyılda istinsah edilmiştir.³¹ *Kavâ'idü'r-Resâ'il*, bu son nüsha esas alınarak, S. Abbaszâde tarafından el-Hôyi külliyyatı içinde yayınlanmıştır.³²

Kavâ'idü'r-Resâ'il; mukaddime, dört kısım (bölüm) ve hatimeden oluşmaktadır. Hatimesinden belli olduğu üzere eser, 684 yılının Receb ayının başında (2 Eylül 1285) tamamlanmıştır.³³ Risalenin mukaddimesinde yer alan bilgilere göre müellif, 684 yılının Muharrem ayı boyunca / 9 Mart - 7 Nisan 1285 tarihleri arasında telif ettiği *Nüzhetü'l-Küttâb* adlı Farsça inşâ kitabının okuyucusuyla buluşması üzerinden birkaç ay geçtikten sonra dostlarının ricasıyla kâtiplerin istifadesine sunmak üzere *Kavâ'idü'r-Resâ'il*'i hazırladığını dile getirmiştir. Bir önceki eserini “Büyük Hudâvendigâr hazretleri, cihan melikü'l-ümerâlarının meliki” diye tanımladığı, uzun ömürlü ve muzaffer olması için duada bulunduğu Yavlak Arslan'a hizmet amacıyla yazdığına işaret eden yazar, bu risalesini de onun oğluna (Emir Mahmud b. Sipehdâr-ı Diyâr-ı Uc Ebû'l-Hars Yavlak Arslan b. es-Sa'îd eş-Şehîd Alp Yürek b. Emir Çoban) ithaf etmiştir.³⁴ Yazıldığı tarihe bakılırsa, bu risale kaleme alındığında Yavlak Arslan hayatta idi ve oğlu Emir Mahmud, şehzade olarak faaliyet yürütmekte idi.

Risalenin ilk bölümü hitaplar, unvanlar ve yazışmalarda kullanılan klişe ifadelerle ayrılmıştır.³⁵ İkinci bölüm mektuplara alınması tavsiye olunan çeşitli beyitleri ve hikmetli sözleri içermektedir.³⁶ Üçüncü bölümde farklı konularda mektup örneklerine yer verilmiştir.³⁷ Dördüncü ve son bölümde ise resmî belge numuneleri sunulmuştur.³⁸ *Gideros Fetihnâmesi* bu son bölümün başlangıcında yer almaktadır.

³⁰ İstanbul Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, Nr.3369, v.32b-96b.

³¹ Tahran Melik Milli Ktp., Nr.1196, s.105-221.

³² Hôyi, *Mecmû'a-yı Âsâr*, s.225-294.

³³ Tahran Melik Milli Ktp., Nr.1196, s.220; Hôyi: *Mecmû'a-yı Âsâr*, s.293.

³⁴ İstanbul Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, Nr.3369, v.33a.

³⁵ İstanbul Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, Nr.3369, v.34a-44a; Tahran Melik Milli Ktp., Nr.1196, s.108-135; Hôyi, *Mecmû'a-yı Âsâr*, s.227-248.

³⁶ İstanbul Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, Nr.3369, v.44a-51b; Tahran Melik Milli Ktp., Nr.1196, s.135-156; Hôyi, *Mecmû'a-yı Âsâr*, s.248-261.

³⁷ İstanbul Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, Nr.3369, v.52a-68b; Tahran Melik Milli Ktp., Nr.1196, s.156-199; Hôyi, *Mecmû'a-yı Âsâr*, s.262-282.

³⁸ İstanbul Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, Nr.3369, v.70a-96b; Tahran Melik Milli Ktp., Nr.1196, s.199-220; Hôyi, *Mecmû'a-yı Âsâr*, s.282-294.

Eserin Fatih nüshası sadece mukaddimeyi, ilk bölümü ve ikinci bölümün başlarını içermektedir.³⁹ Bu yüzden doğal olarak orada fetihnâme metni bulunmamaktadır. O. Turan, risalenin Fatih nüshasından yararlandığı ve bu nüsha da eksik olduğu için *Kavâ'idü'r-Resâ'il*'i küçük bir inşâ kitabı diye değerlendirmiş, bundan dolayı da risalede hakiki bir vesikaya tesadüf edemediğini belirtmiştir.⁴⁰ Oysaki bu risalede 683 / 1284 tarihli *Gideros Fetihnâmesi* gibi gerçek bir belge bulunmaktadır. Dolayısıyla *Kavâ'idü'r-Resâ'il*'in gerçek değeri şimdiye kadar yeterince vurgulanamamıştır. Bahsi geçen *Gideros Fetihnâmesi*'nin bu çalışmamızda ele alınarak incelenmesinin, *Kavâ'idü'r-Resâ'il*'in de öneminin anlaşılması bakımından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Esad Efendi nüshasının son kısmında bulunan vesikaların ise Tahran nüshasının aynı bölümündeki belge örneklerinden farklı olduğu görülüyor. Şöyle ki Esad Efendi nüshasının son kısmındaki ilk mektup Konya'dan "efendim, uların ve fazılların meliki Nasreddin'e" yazılmıştır. Bunun ardından Mevlânâ Şerefeddin Hattat'a, Melikü'l-Etîbbâ ve Reisü'l-Hukemâ unvanlarıyla anılan Tabip Ekmeleddin'e, yine aynı kişiye (Kayseri'den gönderilmiştir), merhum melikü's-sevâhil şehid Emir Bahâeddin'e (Konya'dan gönderilmiştir), Kayseri'de bulunan Emir Nusretüddin'e, İran ve Turan veziri Şemseddin Muhammed el-Cüveynî'ye, arkadaşlara ve benzeri kişilere yazılmış olan mektuplar yer almaktadır.⁴¹ Fakat Tahran nüshasında bu mektupların hiç birisi bulunmamakla beraber, onların yerine Kastamonu sahillerindeki Gideros kalesinin alınmasına dair bir fetihnâme metni ile döneme ait zeâmet, kütvâl, şehir nâibi, eyâlet yöneticisi, kethüda, müşrif, müderris, tabip, hatip, muid ve mütevellî tayinine ilişkin belge örnekleri sunulmuştur.

Böylece, *Gideros Fetihnâmesi*'nin de içinde yer aldığı dördüncü kısmın gerçek metni *Kavâ'idü'r-Resâ'il*'in üç nüshası içinde sadece Tahran nüshasında bulunmaktadır. Bahse konu fetihnâme, bu nüshanın dördüncü bölümünün hemen başında yer almış olup, bu bölümdeki ilk belge örneğini teşkil etmektedir.

³⁹ Söz konusu nüshanın kapsadığı kısımlar, risalenin Tahran baskısının 225-251. sayfalarına denk gelmektedir.

⁴⁰ Bkz.: Turan, *Vesikalar*, s.172-173.

⁴¹ Bu mektupların bir kısmı diğer şahıslara atfedilen XIII. yüzyıl münşeat mecmualarında, örneğin Bedreddin Yahya er-Rûmî'nin *et-Teressul ile't-Tevevül* ve Ebû Bekir b. Zekiyyüddin el-Konevî el-Mütetabbib'in *Ravzatü'l-Küttâb ve Hadikatü'l-Elbâb* isimli eserlerinde (bkz.: O. Turan, *Vesikalar*, s.147-150; A. Sevim, *Makaleler*, C. III, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s.583-635) yer almış olup, bunların *Kavâ'idü'r-Resâ'il*'in bir parçası olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu eserin mukaddimesinden belli olduğu üzere burada mektup örnekleri üçüncü bölümde sunulmuş olup, dördüncü bölümde fetihnâme ile divanî ve şer'î takriratın yer alması gerekir (bkz.: İstanbul Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, Nr.3369, v.34a; Tahran Melik Milli Ktp., Nr.1196, s.108; Höyî, *Mecmû'a-yı Âsâr*, s.227).

Fetihnâmenin yer aldığı *Kavâ'idü'r-Resâ'il*'in Tahran nüshası Melik Milli Kütüphanesi Nr. 1196'da korunan bir mecmua içindeki dört risaleden biridir. Hicrî IX. / Miladî XV. yüzyılda muarreb nesih hattıyla istinsah edilmiş olan mecmuanın uzunluğu 26 cm, eni ise 13 cm'dir. Devletâbâdî türünden olan kâğıtlar üzerine yazılmış olan mecmua siyah renkli yenilenmiş deri kapak içine alınmıştır. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir.⁴² Mecmuadaki eserler şu şekilde sıralanıyor:

1. Hasan el-Höyî - *Nüzhetü'l-Küttâb ve Tuhfetü'l-Ahbâb* (s.1-70);
2. Hasan el-Höyî – *Mültemisât* (s.71-103);
3. Hasan el-Höyî - *Kavâ'idü'r-Resâ'il ve Ferâ'idü'l-Fezâ'il* (s.105-221);
4. Ahmed b. Ali b. Ahmed – *Kenzü'l-Letâ'if* (s.227-312).

Söz konusu mecmuadaki ilk üç eserin el-Höyî'ye ait bulunması, sonuncu eserin de yukarıda belirttiğimiz üzere bazen el-Höyî'ye atfedilmiş olması dikkat çekicidir.

Fetihnâmeden ilk kez, *Kavâ'idü'r-Resâ'il*'in el-Höyî külliyyatı içinde S. Abbaszâde tarafından yayınlanmış olan Farsça baskısını gözden geçirirken haberdar olduk. Daha sonra ise Cide ile ilgili yabancı bir araştırmacının çalışmasında S. Abbaszâde'nin neşrine dayanarak, bu fetihnâmeden kısaca bahsedildiğini gördük.⁴³ Fakat *Kavâ'idü'r-Resâ'il*'in söz konusu Farsça baskısında bazı sorunların olabileceğini sezdiğimizden dolayı eserin yazma nüshasını elde ederek karşılaştırma yapmayı uygun bulduk.⁴⁴ Bu çerçevede fetihnâmenin tarafımızca yapılmış Türkçe çevirisi aşağıda verilmiştir.⁴⁵

4. Fetihnâmenin Türkçe Çevirisi

“Fetihnâmenin sureti

Gideros kalesi merhum⁴⁶ Emir Muzaffereddin Yavlak Arslan bin Alp Yürek'in⁴⁷ – Allah onun derecesini yükseltsin – cihâdî ile ele geçirildi ve bu

⁴²<http://www.maleklib.org/UI/Search/BasicSearch.aspx?HomeQuery=%D8%AE%D9%88%DB%8C%DB%8C&AllFields=true&InnerSearch=false&Fazi=false&type1=0&SelectField=-1&HasDigital=0&Index=home> (14.11.2017)

⁴³ A.C.S.Peacock. “Cide and its region from Seljuk to Ottoman times” in Bleda S. Düring and Claudia Glatz (eds), *Kinetic Landscapes. The Cide Archaeological Project: Surveying the Turkish Western Black Sea Region*, De Gruyter, Berlin 2015, p.377-378.

⁴⁴ Söz konusu nüshanın fotokopisini bize gönderme lütfunda bulunduğu için İranlı bilim adamı Dr. Mohammadamin Shahjouei'ye şükranlarımızı sunarız.

⁴⁵ Höyî, *Kavâ'idü'r-Resâ'il*, Tahran Melik Milli Ktp., Nr.1196, s.199-206; Höyî, *Mecmû'a-yı Âsâr*, s.282-285.

⁴⁶ Burada müellifin dilinden Yavlak Arslan için “merhum” ifadesinin kullanılmasına rağmen el-Höyî'nin *Kavâ'idü'r-Resâ'il*'i telif ettiği 684 yılının Receb ayında (Eylül, 1285) adı geçen Çobanoğlu hükümdarı daha hayattaydı. Kanaatimizce el-Höyî, *Kavâ'idü'r-Resâ'il*'i

zayıf (Hasan b. Abdülmü'min el-Hôyi) savaşa hazır olup (şahit olup), 683 senesinin Recep ayında bu muharebeyi uzaktan izledi. Hamd, Allah'a ve salat, Muhammed'e ve onun soyunadır.

Bismillahirrahmanirrahim.

Hamd, mümin kullarına yardımı ile İslâm'ın sancağını yükselten, apaçık hak sözün (İslâm'ın) ortaya çıkması için imanin esaslarını ikame eden, şeytanî bölüklerin direncini kırmak için yardım ve zafer kapılarını üzerimize açan Allah'adır. Salat; Peygamberlerin sonuncusu, Muhammed el-Mustafa el-Emin'e ve onun âline ve dinin hükümlerine tâbi olan, dinin apaçık yolunu takip eden ashabınadır.

Cenâb-ı Hakk'a ölçüsüz şükür ve hamd olsun ki O, iman ehlinin kılıcının parlak ışınlarıyla küfür ve şirk karanlıklarını yeryüzünden yok etti ve dinin berrak kanıtlarının belirtileriyle lanetli kâfirlerin delilini bâtil kıldı. Ve iki cihanın en seçkin insanı Muhammed Mustafa'nın mukaddes makberine, onun soyuna ve ashabına sonsuz dualar ve selamlar olsun ki onlar, şüphe gecesini mum gibi aydınlatmış ve kurtuluş yolunun rehberi olmuşlardır.

Doğru akıl ve parlak zekâ sahipleri için gizli değildir ki cihâd merasimini yerine getirmek, itikadın saf oluşunun neticesidir ve kâfirlerle savaşmak, muhacirlerin ve ensârın⁴⁸ tarzıdır. Şöyle ki gaza faaliyeti yürütmek, hem padişahlığın (saltanatın) temellerini pekiştirmeyi sağlar, hem de İlahi hidayet bir nişanesi olur. Nasıl ki Allahuteala buyurur: “Bizim uğrumuzda cihâd edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileticeğiz”.⁴⁹

belirtilen tarihte yazmasına rağmen Yavlak Arslan'ın ölümünden sonra onu yeniden istinsah etmiş ve bu ikinci müellif nüshasında bu yüzden Yavlak Arslan için “merhum” tabirini kullanmıştır. Yararlandığımız Tahran nüshası da risalenin bu ikinci müellif nüshasından veya ondan türemiş olan başka bir nüshadan istinsah edilmiş olmalıdır.

⁴⁷ Yavlak Arslan'ın babasının ismini, kaynaklara yansımış haliyle Alp Yörük ve Alp Yürek şeklinde okumak mümkündür. Fakat fetihnâmenin yazma nüshasında bu şahsın ismine hareketler eklenerek, “ye” harfinin üzerine ötre, “re” harfinin üzerine ise üstün hareketi konularak Alp Yürek şeklinde okunması sağlanmıştır. Muhtemelen bu hareketleri fetihnâme yazarının kendisi koymuş ve risaleyi istinsah eden sonraki müstensihler de bunları eklemeyi ihmal etmemişlerdir. Çobanoğullarının resmî kâtibi el-Hôyi'nin söz konusu hükümdarın ismini yanlış yazması ihtimalinin çok düşük olduğunu göz önünde bulundurursak, bu ismi Alp Yürek şeklinde okumanın daha doğru olduğu sonucuna varabiliriz.

⁴⁸ Muhacirler (göçmenler) – Peygamber efendimizin çağırısıyla Mekke'den Medine'ye göç etmiş olan Müslümanlardır. Ensâr (yardım edenler) ise Hz. Peygamber'e ve muhacirlere yardımcı olan Medineli Müslümanlardır. Muhacirlerin ve ensârın Peygamber efendimizle birlikte Mekkeli müşriklere karşı Bedir, Uhud, Hendek vs. gibi savaşlara katılarak cihâd ettikleri bilinmektedir.

⁴⁹ Kur'an-ı Kerim, Ankebût suresi, 69. ayet

Bu mukaddimeye dayanarak, himmet yolunun cömertleri ve âli maksat sahipleri, yüce dereceye ulaşmaya sebep olan, İslâm bayraklarının yükselişine⁵⁰ ve Hak kelimesinin izhar oluşuna yol açan bu menkıbeyi daima meslek edinmeye ve bu âdetin yolunun yolcusu olmaya kendilerini adanmışlardır. Allahuteala'ya hamd olsun ki, “Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih vardır”⁵¹ ayeti her zaman cihanın padişahı, zamanın İskender'i, çağın hükümdarı, asrın Keyhüsrev'i olan bahtiyar şehriyar Gıyâsü'd-dünya ve'd-din (dünya ve din işlerinin destekçisi) Ebû'l-feth (fetih sahibi) Mesud b. Keykâvus'un – Allah onun saltanatını sonsuz ve zamanını ebedî kılsın – dergâhının bendelerinin (kullarının) bayrağını süslemiştir ve hangi niyete doğru yola çıkmışlarsa, Rabbanî inayetinin feyzi hep onlara eşlik etmiş, İlahî yardımın teyidi onları ileri götürmüş ve semavi saadet onlara öncülük etmiştir. İşte bu yüzden bu yakın müddette ve son zamanlarda, küfrün ve dalaletin kaynağı, zulmün ve sapkınlığın mazharı olan Rum mülkü memleketlerinin – Allah oraların savunucularını mahvetsin – güçlü kalelerinden ve eşsiz yerlerinden olan nice vilayetlerin ve kalelerin fethi nasip olmuştur. Özellikle de bu şerefli günlerde ve bu mübarek ayda ikbal öncüsünün yol göstermesi ve saadet rehberinin hidayet lütfetmesi üzerine Fasilius vilayeti⁵² sahillerinde iki kaleden oluşan, birbirinin karşısında denize bitişik şekilde bulunan, fitne ve fesat mekânı olan, “Şehirler içinde benzeri kurulmamış”⁵³ sıfatıyla övülen Gideros kalesine doğru hareket etmek konusunda karar alındı.

⁵⁰ Bu tabir, asıl metinde “İ'lâ-yı A'lâm-ı İslâm” şeklinde geçmekte olup, Osmanlı döneminde bunun yerine “İ'lâ-yı Kelimetullah” ifadesi yaygınlık kazanmıştır.

⁵¹ Kur'an-ı Kerim, Saf suresi, 13. ayet.

⁵² Fetihnâmenin baskısında *Fasilius vilayeti* ifadesinin ardından parantez içinde *İstanbul* kelimesi yer almaktadır. Ancak metnin yazma nüshasını incelediğimiz zaman belli olmaktadır ki İstanbul kelimesi fetihnâmenin orijinalinde olmayıp, sonraları satır aralarında bazı açıklamalar eklemiş olan bir kâtip tarafından ilave edilmiştir. Fasilius tabirine gelince, Bizans imparatorlarının kullandıkları ve Yunanca *hükümdar* anlamına gelen *basileus* unvanından dolayı Müslüman tarihçiler (örneğin, İbn Bibi) onları bazen *Fasilius* lakabıyla anmaktaydılar (bkz.: A. Anooshahr, *The Gazi Sultans and the Frontiers of Islam: A comparative study of the late medieval and early modern periods*, Routledge Publication, London and New York 2009, p.111). İbn Bibi 1196 yılı olaylarından bahsederken Bizans imparatoru III. Aleksios için bu unvanı kullanmıştır: “O devrin Vasilius (Fasilius)'u...”. Yine 1204 ve 1211 yılı hadiseleri anlatıldığında da İznik imparatoru I. Theodor Laskaris'e hitap edilirken bu unvan kullanılmıştır: “Siz Vasilius (Fasilius)'un...”; İbn Bibi, VIII. Mikhail Palaiologos için de Vasilius unvanını kullanmıştır. Bkz.: İbn Bibi, *el-Evâmiru'l-Alâiyye*, C. I, s.70-77,101-102,151,160-162,243; Bu noktada ele aldığımız *Gideros Fetihnâmesi*'nde de *Fasilius vilayeti* dendiği zaman o dönemde Bizans imparatoruna bağlı topraklar kastedilmiş olmalıdır. Yazma nüshanın derkenarında kâtip tarafından Fasilius yerine Vasilius yazıldığı görülüyor.

⁵³ Kur'an-ı Kerim, Feccr suresi, 8. ayet.

Bu olaya ilişkin hakikat şundan ibarettir ki hiçbir yerde söz konusu ikiz hisar gibi bir kale fitratın belinden yeryüzüne aktarılıp vücut bulmamıştır. Kısacası, muharebe bahadırlarından ve savaş meydanı aslanlarından, mertlik ve yiğitlikleriyle meşhur olan, şeytanların bölüklerini yok etmeye ve din düşmanlarına karşı savaşmaya neşeli bir şekilde giden Türk kabilelerinin daha nice beylerinden ibaret ünlü bir askerî birlikle 683 senesinde, iyiliklerin isabet ettiği Recep ayının – uğuru bol olsun – 4’ünde, Pazar günü, saadetli bir talih ve doğru bir irade ile sınırın ve diyarın en müstahkem kalesi olan söz konusu hisar üzerine hücum edildi. Kara buluttan gelen şimşek ve kılıcın vurduğu darbe gibi çekincesiz ve acımasız bir şekilde, Allah’a tevekkül edilerek, o yerin sakinlerine ve Leşkerî ülkesi⁵⁴ ile Trabzon tarafından ağır yüklü gemilerle o diyara yardım ve medet için gelmiş olan yardımcı kuvvetlere karşı öylesine bir hamle yapıldı ki, onların cümlesinin ciğeri kan oldu ve öylesine harika bir ilerleme kaydedildi ki, [düşmanlar] onun sadmesinden dehşete kapıldılar. Yeterince kalabalık bir grup olmalarına ve sahip oldukları araç gereçler, asker sayısı, yardımcıları ve şevket yüzünden gurura ve küstahlığa kapılarak kendilerine güvenmelerine rağmen İslâm ehlinin cesaretini ve ilerleme gayretini görünce, “Onlar müstahkem kaleler içinde veya duvarlar arkasında olmadan sizinle toplu halde savaşmazlar”⁵⁵ [ayetinin] buyruğu gereğince arkalarını dönerek hisara doğru çekildiler.

O düşkünler arasından nice kişiler cehennemın aşağı katlarına ve cehennem ateşinin tabakaları içine yuvarlandılar. “Evlerini kendi elleriyle yıkıyorlardı”⁵⁶ [ayetinin gereğince] derhal [kendi attıkları] mancınık taşının darbesinden oluşan titreme ile kendi meskenlerinin binasını yıkmaya başladılar. Çarkıfeleğin zirvesi kadar yüksek olan kalenin kulesinin üzerinden çark oku yağdırdılar. O gün, kalbi (ordunun merkez kuvvetlerini)

⁵⁴ Leşkerî ülkesi (Kişver-i Leşkerî) tabiri, 1204 yılında İstanbul Latinlerce işgal edilince kurulan İznik krallığının hükümdar ailesi olan Laskaris’in isminden gelmektedir ve Laskaris ülkesi (yani İznik merkezli Batı ve Kuzeybatı Anadolu toprakları) demektir. Burada görülmektedir ki İznik Laskaris Krallığı’nın yaklaşık 60 yıl boyunca egemen olduğu vilayetler söz konusu devletin ortadan kalkışı üzerinden hemen hemen 20 yıl geçmiş olmasına rağmen Anadolu’da kaleme alınmış Selçuklu resmî belgelerinde bir coğrafi tanım olarak *Kişver-i Leşkerî* şeklinde isimlendirilmeye devam etmiştir (bu konuda ayrıca bkz.: İbn Bibi, *el-Evâmiru’l-Alâiyye*, C. I, s.15,122-132,151; E. Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, TTK, Ankara 2010, s.135,191); Leşkerî vilayeti ifadesi, *Anonim Selçuknâme*’de de kullanılmıştır: “Sultan (II. İzzeddin Keykâvus), Leşkerî vilayetine gitti (Ekim 1256)”; Bkz.: *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, s.46,110,111; Böylece, Gideros savunmacılarına Trabzon’un yanı sıra eskiden Laskaris hanedanına, olayın vuku bulduğu tarihte ise Bizans’a bağlı olan Kuzeybatı Anadolu’nun Karadeniz sahillerinden de gemilerle yardım geldiği belli oluyor.

⁵⁵ Kur’an-ı Kerim, Haşr suresi, 14. ayet.

⁵⁶ Kur’an-ı Kerim, Haşr suresi, 2. ayet.

rahatlatmak ve dinlendirmek niyetiyle sağda ve solda arrâde, frengî ve mağribî türünden olan birkaç çeşit mancıklar kâfirleri kırmak için dikildi. O hisarın üzerine düşen her taş o lanetlilerin bayındırlığını öylesine bozuyordu ki, bu tahribat gibi bir tahribat olamazdı ve açılan her yara sonucu nice erkekler ve kadınlar kendi ruhlarını ölüm meleğine (Azrail'e) ve canlarını cehennem bekçisi Mâlik'e teslim ediyorlardı. Ayın 11'ine denk gelen diğer Pazar gününe kadar o bedbahtların gündüzü kararı ve o hisar en yüksek şerefelerinden ta en alçak temeline değin "Hemen onların altını üstüne getirdik"⁵⁷ [ayetin gereğince] harap oldu. Ateş yağdıran petrol atarlar (neffâtân) dumanın sisiyle din düşmanlarının gözlerini köreltiler. O biçareler, Tanrı'nın yardımına ve desteğine sahip olmadıkları için "Bunun üzerine biz de kendisini ve ordularını yakalayıp denize attık. O ise (pişman olmuş), kendini kınıyordu"⁵⁸ [ayetinde anlatıldığı şekilde] Firavun gibi denize daldılar ve yangın belasını kendi gözleriyle gördükleri için boğulma azabına razı gelerek, "Hataları (küfür ve isyanları) yüzünden suda boğuldular".⁵⁹ Devletten⁶⁰ kurtuluş ve destek olmadığından dolayı onlar denizcilere ve gemiye doğru koşular. Helak denizinde battıkları için kayık merkebine bindiler ve ölümden korkarak haykırışa başladılar. Miskin bir duruma düştükleri için gemiye yüklenmeyi uygun buldular ve zamanın afeti yüzünden acizlik ve ıstırap içinde kaldıkları için hayata tutunmanın çaresini yalpalanmakta (gemi ile yüzmekte) gördüler. Onlar; "Başını kurtaran kazançtır" diyerek, ateş saçan keskin kılıcın yıldırımından (darbesinden) perişan durumdaki çocuklarını ve kadınlarını yelkenlerin arasında saklayarak kaçırdılar. Şöyle ki kale ehlinin geride kalanı "Onların durumu, kendilerinden az öncekilerin (Mekke müşriklerin) durumu gibidir. Onlar yaptıklarının cezasını tatmışlardır. Onlara (Ahirette de) elem dolu bir azap vardır"⁶¹ [ayetinde anlatıldığı gibi] ümitsiz ve çaresiz bir hale düşerek, bazısı katledildi, bazısı dağınık ve üzgün bir şekilde kaçıp dağıldılar. Aynı saatte ordunun savaşçıları ve harp meydanının yiğitleri, uçan tavşancıl kuşu (kartal) gibi kalenin kulesine çıkarak, İslâm ehlinin göz alıcı sancağını⁶² [oraya] diktiler ve etraftan Allahu Ekber, Allahu Ekber naraları ta Ayyûk'a⁶³ kadar ulaştı.

⁵⁷ Kur'an-ı Kerim, Hicr suresi, 74. ayet.

⁵⁸ Kur'an-ı Kerim, Zâriyât suresi, 40. ayet.

⁵⁹ Kur'an-ı Kerim, Nuh suresi, 25. ayet.

⁶⁰ Bizans Devleti kastedilmiş olmalıdır.

⁶¹ Kur'an-ı Kerim, Haşr suresi, 15. ayet.

⁶² Sancak kelimesi Farsça metinde Türkçe olarak kullanılmıştır.

⁶³ Ayyûk – Kuzey yarımkürede bulunan keçi takımyıldızının en parlak yıldızıdır. Bu yıldızın gökyüzünün en yüksek noktasında bulunduğu inandırıldığı için bir mübalağa unsuru olarak

Kısaca açıklayacak olursak, Salı günü, adı geçen ayın 8'inde karşı tarafta bulunan, sağlamlık ve güçlülük açısından daha üstün olan diğer kalenin ahalsinin ahvali de bu şekilde ve bu tarzda oldu, onların günü perişan ve altüst olmuş bir duruma geldi. “Böylece zulmeden o toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur”⁶⁴. Rabbani yardım, İlahi tevfiik ve zamanın padişahının – Allah onun mülkünü sürekli kılsın – şevketi ve saadeti ile böylesine ulu bir fetih ve büyük bir lütuf hâsıl oldu ve böylesine güzel bir diyar ve sevgili bir mekân müşriklerin tasarrufunun elinden kurtarılarak memalik-i mahrusanın (Selçuklu ülkesinin) – Allah onun genişliğini artırsın – arazisine katılmış oldu. Allah subhanehu ve teala, dönemin padişahının saadet gölgesini memleket merkezi (payitaht) sakinlerinin başı üzerinde devamlı kılsın!

Falan mahrusanın (ilgili memleketin)⁶⁵ emirleri, naipleri, memurları, ileri gelenleri ve muteberleri – Allah orayı korusun ve onların sağlamlığını sürekli kılsın – bu müjdeyi duyunca sevinçleri ve güvençleri artsın. İsmi yüce olan Ulu Tanrı'nın nimetine şükretmenin gerekli olduğunu bilsinler, ta ki [kendileri konusunda] inayetin artışına layık olsunlar inşaallah”.

5. Selçuklu Fetih Faaliyetleri, Kastamonu Tarihi ve Diplomatik Gelenek Bakımından Gideros Fetihnâmesi'nin Değerlendirilmesi

5.1. Gideros'un Fethi Esnasında Uluslararası Düzeyde Siyasi Durum

Gideros'un fetih tarihi olan 1284 yılı itibariyle gerek Anadolu'da, gerekse çevre memleketlerde büyüklü küçüklü bazı siyasi güçlerin durumu konumuzu yakinen ilgilendirmektedir. Özellikle İlhanlılar, Türkiye Selçukluları, Bizans, Trabzon Komnenleri ve Cenevizliler bu noktada dikkat çekmektedir. Çünkü bunlardan herhangi birisi fetih konusunda Yavlak Arslan'a destek olabilir ya da tam tersine engeller çıkartabilirdi.

Yavlak Arslan, Gideros'un fethi ile ilgili hazırlık yaptığı günlerde İlhanlı ülkesinde yeni bir taht mücadelesi başlamıştı. Şöyle ki Moğol şehzadelerinden Kongurtay'ın Ahmed Teküder tarafından öldürülmesi ve Şehzade Argun taraftarı pek çok emirin tutuklanması Argun'u harekete geçirmiş ve ordu toplamaya başlamıştı. Ahmed Teküder de 100 bin kişilik bir ordu ile Argun üzerine hareket etmişti (Mart, 1284). Temmuz ayına kadar karşılıklı çatışmalar sürmesine rağmen iki taraf da birbirine üstünlük

klasik edebiyatımızda sözü edilir. Bkz.: İ. Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s.59.

⁶⁴ Kur'an-ı Kerim, En'âm suresi, 45. ayet.

⁶⁵ Fetihnâmenin gönderileceği herhangi bir İslâm beldesi kastedilmektedir.

sağlayamamıştı. Nihayet Ahmed Teküder, Argun'un adamları tarafından tutuklanmış ve bilahare öldürülmüştür (10 Ağustos 1284).⁶⁶

11 Ağustos'ta tahta çıkan Argun, 1284 yılının sonuna kadar bazı atamalarda bulunarak ülke işlerini düzene koydu. Vezirliği Buka'ya verdi (15 Eylül 1284). Ahmed Teküder'in adamı olarak gördüğü Sâhib-i Dîvân Şemseddin'i kısa müddet sonra öldürttü (17 Ekim 1284). Şehzade Hülacü ve Şehzade Geyhatu Anadolu'ya gönderildiler. Bunlar Erzincan'da yaylak ve kışlak tuttular. Argun'un kendisi Sugurluk tarafına yöneldi. Argun, 22 Eylül 1284 tarihi itibarıyla Merağa civarındaki Kurbanşire taraflarında idi. 16 Ekim 1284'te yine faaliyet halinde olan Argun, kışı Arran'da Mansûriye sarayında geçirmeye başladı.⁶⁷

Görüldüğü üzere Yavlak Arslan'ın Gideros'a doğru ordusuyla harekete geçtiği bir sırada İlhanlı tahtına Argun Han (1284-1291) çıkmıştır. Ancak Yavlak Arslan'ın bu değişikliği öğrendiğinde muhtemelen Gideros'un fethi tamamlanmış olacaktır. Yukarıda belirttiğimiz üzere Yavlak Arslan, fetihten bir süre önce Tebriz'de Ahmed Teküder'le görüşmüş ve muhtemelen Kastamonu havalisinde, özellikle de Karadeniz sahillerindeki son Bizans kalelerine karşı yapacağı fetih organizasyonu için onunla istişare etmiş, hatta onayını almıştır. Belki de ismi geçen İlhanlı hükümdarının Müslüman oluşu da Hristiyanlar aleyhine bu cihâd faaliyetinin onayının alınmasında etkin olabilir. Bunun gibi önceki yıllarda da Selçuklu veziri Süleyman Pervâne, Sinop'un Trabzon Komnenlerinden alınması için Hülagu Han'dan yarlık almıştı.⁶⁸ Argun Han'ın da tahta çıktıktan sonra bu fetih olayına olumsuz tepki verdiğine dair bir emare görünmemektedir.

Gideros Fetihnâmesi'nde Yavlak Arslan'ın bu fethi, Gıyâseddin Ebû'l-Feth Mesud b. Keykâvus'un saltanat günlerinde gerçekleştirdiği ifade edilmiştir. Bu şahıs Türkiye Selçuklularının son hükümdarlarından II. Mesud olup, Gideros'un fethi sırasında henüz çiçeği burnunda Selçuklu sultanıdır.

⁶⁶ Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, Çev. İ. Aka, M. Ersan ve A. H. Khelejani, TTK, Ankara 2013, s.128-148; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Tarihu Muhtasari'd-Düvel*, Çev. Ş. Yaltkaya, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, s.59-61; Erdem, "İlhanlılarda Ahmed Teküder Dönemi ve Selçuklular", s.109-110; Krş.: *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, s.610. Yazılışı o günlerde sona eren ve dönemin ünlü âlimi Kutbeddin Şirazî tarafından kaleme alındığı anlaşılan *Ahbâr-ı Moğûlân* adlı tarihî eserde Ahmed Teküder'in öldürülme tarihi 25 Cemaziyelevvel 683 / 9 Ağustos 1284 senesi Salı günü, Argun'un tahta çıkış tarihi ise 28 Cemaziyelevvel 683 / 12 Ağustos 1284 senesi Cuma günü olarak ifade edilmiştir: *Ahbâr-ı Moğûlân der Enbâne-i Kutb*, Be küşş-i İ. Afşar, Kitâbhâne-i Âyetullah Mar'âşî, Kum 1389, s.65.

⁶⁷ Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s.111-113,115; Reşidüddin, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, s.151,152,156.

⁶⁸ S. P. Karpov, *İtalyanskiye morskije respubliki i Yujnoye Priçernomorje v XIII-XV vv. Problemi torgovli*, İzdatelstvo MGU, Moskva 1990, s.49.

Şöyle ki Mesud'un babası Sultan II. İzzeddin Keykâvus, 1278 yılında Kırım'da vefat etmiş, bunun üzerine oğullarından Mesud da diğer kardeşleri gibi Anadolu'ya geçerek (1279), yukarıda belirtildiği üzere Yavlak Arslan'ın desteği sayesinde Konya'da tahta oturarak tek başına Selçuklu sultanı olmayı başarmıştır (19 Şubat 1284). Mesud'u tahta çıkarttıktan sonra Kastamonu'ya dönen Yavlak Arslan, hızlı bir şekilde Gideros'un fethine hazırlık yaparken, sultan ise Konya'da hükümdarlığını sağlamlaştırmaya çalışıyordu. Ancak önceki Selçuklu sultanı III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in annesi, iki torununu Konya'da Selçuklu tahtına çıkarabilmek için Argun Han nezdinde girişimlerde bulunmaktaydı. Ayrıca bu hatun, yanına Karaman ve Eşrefoğlu Türkmenlerini de çekmeyi başarmıştı. İşte Gideros'un fethi günlerinde Sultan II. Mesud, tahtı terke zorlanıyordu. Bu günlerde II. Mesud, Kayseri'de bulunurken, bahsi geçen hatun bu iki torununu Konya'da tahta çıkarmayı başarmıştı (7 Ramazan 683 / 17 Kasım 1284).⁶⁹ Çünkü ellerinde Argun Han'ın yarlığı bulunuyordu. Ancak yirmi gün sonunda bunların Konya tahtını terk etmek zorunda kaldıkları anlaşılıyor. Neticede Mesud, yeniden tek başına Konya tahtına çıkacaktır.

Aynı günler itibariyle Bizans'ta yaşanan gelişmelere gelecek olursak, VIII. Mikhail Palaiologos (1258-1282) devrinde büyük devlet mevkiini yeniden sağlamak için orduya aşırı masraf yapılması Bizans ekonomisini çökertmişti. Büyük arazi sahiplerinin çok bulunduğu Tesalya'da meydana gelen çalkantılar ve Balkanlarda bitmeyen savaşlar, Bizans'ı yıpratmış ve onun ekonomisini tüketmişti. VIII. Mikhail'den sonra II. Andronikos (1282-1328)'un başa geçmesiyle Bizans'ın inhitatı da başlamış kabul edilir. Bizans tarihi üzerine çalışma yapanlardan bazıları, Bizans'ın çöküş ve yıkılış sürecini II. Andronikos'la başlatmışlardır.⁷⁰ Bu dönemde artık Bizans, komşu devletlerin elinde oyuncak olacaktır. Çünkü Bizans'ın devlet yapısı temelinden çürümüştü. Uclardaki Türkmen beyliklerinin (Osmanlı, Germiyan, Menteşe vb.) doğuşu da Bizans'ın aleyhine olmuştur. Bizanslı tarihçi Pakhmeres'in nakline göre VIII. Mikhail, bütçedeki açığı kapatmak için Anadolu eyaletlerindeki halktan ve özellikle de Paphlagonia bölgesindeki ahaliden ağır vergiler istemişti. Bu vergileri ödeyemeyen ahali, kendileri için imparatorun daha iyi bir efendi olduklarına inandıkları Türklerin tarafına geçmeyi tercih etmişlerdir. Bunu fırsata çeviren Türkler de Bizans topraklarını ele geçirme işini sürdürmüşlerdir. Bu noktada Türkler, akınları sonrası geri dönmüyorlar ve ele geçirdikleri yerlere yerleşiyorlardı.

⁶⁹ *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, s.53. II. Mesud'la ilgili genel bir değerlendirme için bkz.: Z. G. Öden, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Belleten*, C. LXI, Sayı: 231 (Ağustos 1997), s.287-300.

⁷⁰ G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. F. Işıltan, TTK, Ankara 1999, s.431,441,442.

İmparator 1282’de öldüğünde Bizans’ın Anadolu eyaletleri büyük oranda Türkler tarafından ele geçirilmişti. Hatta Ereğli ile İstanbul arasında kara bağlantısı Türklerin kontrolüne girmişti. Amasra çevresi de hemen hemen kara tarafından Türklerce tutulmuş durumdaydı.

II. Andronikos’un ilk yıllarında Bizans ordusu devletteki toprak, vergi ve ordu sisteminin bozulmasından dolayı neredeyse tamamen ücretli askerlerden oluşuyordu. Bu da masrafları daha da arttırmıştır. II. Andronikos, ücretli askerlerin sayısını sınırlamak zorunda kalmıştır. Buna rağmen o yıllarda ücretli askerler artık maaşlarını alamaz durumda idiler. Bu nedenle buldukları savunma bölgelerini bırakıyorlardı. Buraları ise ciddi bir direniş görmeksizin Türkler ele geçiriyordu.⁷¹ 1282’lerde başlayan büyük çözümlenin gerçek nedeni II. Andronikos’un şahsiyeti ve yetersizliği değil, içte ve dışta Bizans’ın sıfırı tüketmesi olmuştur.

II. Andronikos devrinin bir özelliği de çok masraf gerektiren donanmanın muhafazası işinden vazgeçerek, Bizans’ın denizlerdeki güvenliğini müttefik Ceneviz kuvvetlerine bırakmak oldu. Zira 1284 yılında II. Andronikos, Sırlara karşı 80 gemiden oluşan bir donanma gönderdi, fakat bu donanma fırtınaya yakalanarak büyük ölçüde zarar gördü.⁷² Böylece Cenova’ya iktisadi bağımlılık yükü, askerî bağımlılık ile daha da ağırlaşmış oldu. Kara ordusu da son derece tahdit olunmuştu. Bizans parasının ayarının düşmesi ile de ülkede pahalılık baş göstermişti. Zaten perişan durumda olan halk, II. Andronikos’un yeni yüklediği vergilerle iyice canından bezmişti. Bizans’ın gümrük gelirleri ise devletin kasasına değil, İtalyan deniz cumhuriyetlerinin kasasına girmekte idi. Silah gücüyle komşu devletleri durduramayan imparatorluk, devlet bütçesinden haraç vererek bu rakipleri engellemeye çalışıyordu.⁷³ İşte bu noktada vergi verecek durumda olmayan ahali Türklerin ilerleyişini tepkisiz, umursamaz ve belki de umut dolu gözlerle izlemekle yetiniyordu.

1270’lerde Türkiye Selçuklu Devleti’ni saran kaos ve Anadolu’da oluşan feodal ortam, beklenildiğinin tersine Bizans için olumsuz sonuçlar doğurmuştu. Başboş kalan ve fiili olarak ne Konya’ya, ne de Tebriz’e bağlı bulunmayan Türk beyleri ve kabileleri birbirinin peşi sıra Bizans topraklarına akınlar düzenlemekteydiler. 1280 yılı civarında Türklerin Sakarya ve Menderes boylarına yaptıkları saldırılar Bizans için tehlikeli bir hal almıştı. Türkler bu bölgede sadece gelip geçici akınlarla yetinmeyerek

⁷¹ Y. Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, TTK, Ankara 2014, s.272,273.

⁷² V. A. Smetanin, “Rasxodı Vizantii na armiyu i flot (1282-1453)”, *Antiçnaya drevnost i sredniye veka*, Vıp. XII (1975), s.121.

⁷³ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s.446-448.

kalıcı fetihlere hız vermişlerdi.⁷⁴ Örneğin, 1282’de Menteşe Bey’in kumandası altındaki Türk kuvvetleri, Menderes kenarında Tralles (Aydın) ile bunun yakınındaki Nyssa (Sultanhisar) kalelerini zapt etmişlerdi.⁷⁵ Bu çerçevede *Gideros Fetihnâmesi*’nde zikri geçen “son zamanlarda” yapılmış olan Selçuklu fetihlerinden kasıt, Bizans’ın içinde bulunduğu çöküş süreciyle ilgili olmalıdır. Bu süreçte Yavlak Arslan’ın Gideros’un alınması öncesinde de Bizans aleyhinde Kastamonu havalisinde, özellikle de Karadeniz kıyıları istikametinde akınlar tertip ettiğini ve bazı hisarları fethettiğini düşünebiliriz. Bu bağlamda Türkmen kitlelerinin Uc’lara yığılmasını ve fetihlerini Bizans müellifi Nicephorus Grigoras şöyle nakletmektedir: “Moğol İstilasası Türklerin felaketine değil saadetine hizmet ediyor, Paphlagonia (Kastamonu ve havâlisi) ve Pamphylia (Göller) bölgesinden akan Türkmenler Bizans topraklarını yağmalıyorlardı.”⁷⁶

Trabzon Komnen Devleti’nin durumuna gelince, bu devlet 1254’te Selçuklulardan ele geçirdiği Sinop’u 1266’da yeniden Selçuklulara kaptırmıştı. Buradan anlaşıldığına göre Trabzon İmparatorluğu, bu tarihten sonra Samsun’un batısında bulunan bütün Karadeniz kıyılarını kaybetmişti. I. Manuel’in ölümüyle yerine büyük oğlu II. Andronikos (1263-1266)’un geçmesiyle birlikte Trabzon Komnenleri tarihinde kırılma noktası yaşanmış, devletin her alanında çöküş başlamıştır. Bu dönemde Trabzon Komnenlerinin siyasi ve ekonomik gücü büyük oranda Tebriz’e bağlıydı. Fakat Trabzon Komnenleri ile İlhanlıların iyi ilişki içinde olmaları, Yavlak Arslan’ın Gideros’u fethetmesini önleyemeyecektir. Trabzon Komnen hükümdarı II. Ioannis Komnenos (1280-1297) zamanı dış politikasında, İstanbul’daki Palaiologos hanedanıyla ilişkilerde olumlu değişiklikler yaşandı ve hatta müttefikliğe varan münasebetler oluştu. II. Ioannis, Bizans’ın imparatorluk unvanı olan “Romalıların İmparatoru” iddiasından vazgeçti.⁷⁷

Dolayısıyla Gideros’un fethinin gerçekleştirildiği sıralarda Bizans’la Trabzon Komnenlerinin aralarındaki buzların eridiği görülmekte ve bu husus, Trabzon’dan Gideros’a askerî yardım gönderilmesinin sebeplerinden birini teşkil etmektedir. Buna ilaveten Gideros’un Türklerce fethi, Trabzon’u

⁷⁴ K. V. Bely, “Vzaimootnaşeniya Vizantii i İkoniskogo sultanata v pravleniye Mixaila VIII Paleologa”, *Materiali po arxeologii i istorii antiçnogo i srednevekovogo Krıma*, Vıp. III, Sevastopol-Tümen 2011, s.307-308; Smetanin, “Turetskoye naşestviye i voyenniye izderjki Vizantii (1282-1453)”, *Antiçnaya drevnost i sredniye veka*, Vıp. XIII (1976), s.97.

⁷⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK, Ankara 1988, s.54.

⁷⁶ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.508; Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, s.259.

⁷⁷ M. Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, Doktora Tezi, Ankara Üniv., 2009, s.161-180; Karpov, “Trapezundskaya imperiya v Vizantiyskoy istoričeskoy literature XIII-XV vv.”, *Vizantiyskiy vremennik*, Tom XXXV (1973), s.154-164.

batıdan biraz daha kopartacaktır. Bu da yardım gönderilme nedenlerinden bir diğeri olabilir.

1261 ve 1267’de VIII. Mihail Palaiologos ile imzaladıkları antlaşmalar sayesinde Karadeniz’de hareket serbestliği kazanmış olan Cenevizlilere gelince, bunların bölgede kendilerine üsler ve koloniler kurma peşinde olup, Gideros’un Türklerce fethine kayıtsız kaldıkları veya en azından kalenin savunmacılarına hiçbir fiili yardımda bulunmadıkları görülmektedir.⁷⁸ Aynı dönem itibariyle Haçlılara gelince, Memlûk sultanı Baybars’ın ve halefi olan Kalavun’un Haçlılar aleyhine gerçekleştirdikleri fetihler sayesinde bunların da Orta Doğu’daki varlığı artık sona ermekte idi.

5.2. Yavlak Arslan’ın Fethe Hazırladığı Gideros ve Çevresinin Coğrafi-Stratejik Konumu

Antik Çağ kaynaklarına göre, bir Hellen yerleşkesi olan Gideros o dönemlerde ticaret ve liman kenti olarak bilinmekteydi.⁷⁹ Türk fethinin gerçekleştiği 1284 yılı itibariyle Gideros, Bizans’ın elinde idi. Fetihnâmede bu durum Gideros’un Fasilius vilayeti hudutları içinde bulunduğu şeklinde ifade edilmiş olup, *Fasilius vilayeti* tabiriyle Bizans’ın kastedildiğine daha önce değinmiştik. Gideros’un coğrafi konumuna ve stratejik mevkiine göz atacak olursak, burası o tarihte Karadeniz sahillerinde Bizans’ın doğudaki son kalesi olup, buna mukabil Türklerin aynı sahillerde ele geçiremedikleri en önemli müstahkem mevkiilerden biri idi. Nitekim Kastamonu’nun fethine yer veren *Saltuknâme*’de, Sarı Saltuk ve Atabey Gazi ile mücadele eden yöredeki Bizanslı kale tekfurları sıralanırken, Cide ve Mesed’le birlikte Gideros tekfuru da anılmıştır. Atabey Gazi, bu tekfurların başlarını uçurmuştur.⁸⁰

Günümüzde ise Gideros, Kastamonu iline bağlı Cide ilçesi sınırları içinde olup, ilçe merkezinin 11 km. batısında deniz kenarında bulunmaktadır. Burası, yaklaşık 130 metre genişliğinde bir ağız vasıtasıyla denizle irtibatı olan bir koydan oluşmaktadır. Yukarıdan bakıldığında tam bir çanağa benzeyen bu koyun doğudan batıya uzunluğu 540, kuzeyden güneye genişliği ise 300 metre civarındadır. Elbette ki bu rakamda, fethin gerçekleştiği 1284 yılında yani günümüzden 734 yıl önce suyun seviyesi ve arazinin (iki adet kalenin) durumuna göre birkaç metre oynama bulunabilecektir.

⁷⁸ Cenova Cumhuriyeti’nin bu yıllarda bölgedeki politikası için bkz.: Ş. Turan, *Selçuklulardan Bizans’ın Sona Erişine Türkiye – İtalya İlişkileri I*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s.42,43,44,45,57,58,59.

⁷⁹ M. Karasalihoğlu, “Antikçağ Kaynaklarında ve Sonraki Seyahatnamelerde Kastamonu Kıyıları”, *Mediterranean Journal of Humanities*, C. IV, Sayı: 2 (2014), s.153-154.

⁸⁰ Yakupoğlu, “Kastamonu Adının Ortaya Çıkışı...”, s.206,207.

Gideros koyunun bulunduğu yerde eskiden küçük bir kasabanın olduğu anlaşılıyor. Bugün Cide'ye bağlı Kalafat köyünün bulunduğu saha, *Cideros* olarak bilinmekte olup, Cide adının da Cideros/ Gideros'la münasebeti kurulabilir. Selçuklular zamanında Karadeniz'e Gideros'tan açılmak mümkündü. Bu nedenle Yavlak Arslan için Gideros koyunun ve burada bulunan iki kalenin önemi büyük olmalıdır. Fetihnâme'ye göre Gideros'ta o yıllarda koyun iki yakasında iki ayrı kalenin bulunduğunu anlıyoruz. Candaroğulları zamanında, XV. yüzyılın başlarında bu limana uğramış olan İspanyol diplomat Ruy Gonzale de Clavio burasının halk arasında "iki kale" diye bilindiğinden söz eder.⁸¹ Bu kaleler, bahsi geçen koyun doğu ve batı yakalarında inşa edilmiş olup, hem karadan gelen tehlikeleri bertaraf ediyor, hem de denizden limana giren gemileri güvence altına alıyordu. Bu hisarların kalıntıları zamanımıza kadar ulaşmıştır.

Saha araştırmalarımız sırasında, Gideros koyunun her iki ağzında günümüze ulaşan sur kalıntıları tespit edilmiştir. Bu kalıntılara bakılırsa, söz konusu kalelerden doğudakinin nispeten daha geniş bir alanı kapsadığını, batıdaki hisarın ise daha sarp bir zemin üzerinde inşa edildiğini söyleyebiliriz. Zira Gideros koyunun batısında denizle dağlar arasındaki mesafe daha da daralmakta ve büyük orduların gelip bir kale kuşatmasında bulunması zorlaşmaktadır. Ayrıca Gideros koyunun güney yönünde sırtının yaslandığı sarp dağların yüksekliği deniz seviyesinden 300 metreye ulaşmaktadır. Hatta bu dağ doğu batı istikametinde yaklaşık 10 km. uzanan ve 700 metre rakımı bulan başka bir dağla güneyde birleşmekte ve Gideros'u güneyden çepeçevre kuşatmakta, en batıda ise bugünkü Yenice köyünün de güney sırtlarından devam ederek Kapısuyu denilen köyün ve vadinin başlangıç yerine kadar uzanmaktadır. Böylece Gideros üzerine karadan bir harekât yapılmak istendiğinde sadece doğuda Kalafat ve Abdülkadir köyleri yönünden ordular nakil olunabilmektedir. Yavlak Arslan da işte bu noktadan hareket etmiştir.

Gideros'tan batıya gemi ile yol alındığında 12 km. sonra bugünkü Kurucaşile ilçesine ulaşılır. Daha da batıda ise Amasra ilçesi ve limanı bulunmakta olup, Gideros – Amasra arası mesafe gemi ile 42 km. kadardır. Bu nedenle Gideros'un Türklerce alınması, kısa vadede Amasra için de bir tehdit oluşturabilirdi.

Yavlak Arslan'ın Gideros fethi esnasında Gideros'a yakın bazı kaleler olduğu gibi, daha uzakta da bazı müstahkem mevki ve kaleler mevcuttu. Bunlar 1284 itibarıyla Yavlak Arslan'ın kontrolünde bulunuyordu. Bu çerçevede artık Türk fethi açısından sıranın Gideros'a geldiği ortaya çıkıyor. Aşağıda bu kalelere dair bilgi verilmiştir:

⁸¹ Karasalihoğlu, "Antikçağ Kaynaklarında...", s.154.

Okçular kalesi: Gideros kalesinin hemen doğusunda bugünkü Okçular köyünün kurulduğu tepe üzerindedir. Okçular kalesi ile Gideros kalesinin arasındaki mesafe sadece 5 km. kadardır. Okçular kalesi rakım olarak 270 metrede olup, Karadeniz sahiline 1,5 km. mesafededir. Yavlak Arslan'ın Gideros'u kuşatmaya gittiği sırada Türk ordusu bu kaleye yakın bir mesafeden geçmek durumunda idi. Bu nedenle Okçular kalesi, kesinlikle Türklerin elinde idi ve son derece stratejik bir önemi vardı. Çünkü hem karaya ve hem de denize hâkimdi.

Gazallı kalesi: Cide'nin Köseli köyünde bir burun üzerinde kurulmuştur. Gideros kalesine deniz üzerinden 15 km. mesafededir. Gideros'un doğu yönündedir.

Akça kalesi: Cide ilçesinin Akça köyündedir. Akça köyü, ilçe merkezinin 25 km. güneybatısında 540 metre rakımdadır. Burası, Gideros'un tam güneyinde kalmaktadır. Kuş uçuşu 8 km. mesafe olsa da iki kale arasında karayolu ile 14 km. uzaklık bulunmaktadır.

Musa köyü kalesi: Cide ilçe merkezinin 10 km. güneydoğusunda 240 metre rakımdadır.

Hıdır kalesi: Cide ilçesine bağlı Sofular köyünde, Hıdır ve Kodak mahallelerinin arasındaki bir mevkedir. Cide ilçesinin 5 km. batısında 100 metre rakımda bulunmaktadır. Kale tepesi köylüler tarafından *Ciniviz kalesi* olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla denize yakın olan bu kalenin bir müddet Cenevizlilerce kullanıldığı anlaşılıyor. Bu kale, Gideros'a göre doğuda kalmaktadır. Denize fazla uzak değildir (2 km.).

Hisarcık kalesi: Cide ilçe merkezinin 10 km. güneydoğusunda bugünkü Cide – Kastamonu karayolunun yakınlarındaki Velioğlu köyü (rakım 400) hudutları dâhilinde harabeleri mevcuttur.

Bunların dışında, yörede Gideros'a doğu yönünde daha uzak mesafelerde Timne, Çoban ve Karasu kalelerinin de var olduğu bilinmektedir.

Sonuç olarak Gideros'un fethi esnasında Sinop'tan başlayarak Gideros'a kadar sahil ve sahile yakın bütün kalelerin Türklerin, yani Yavlak Arslan'ın idaresi altında olduğu anlaşılıyor. Esasen bu kaleler Gideros'un doğu yönünde kalmaktadır.

Uydu görüntülerine, tapu-tahrir ve vakıf defterlerindeki topografik bilgilere ve kendi alan araştırmalarımızın sonuçlarına dayanarak, Yavlak Arslan'ın Gideros'u fethederken ve dönüşte izlediği güzergâh üzerinde bazı tahmin ve tespitler ortaya koymuş bulunuyoruz. Buna göre Yavlak

Arslan, 1284 yılı Eylül ayının ilk haftalarında Kastamonu şehir merkezinden kuzeye doğru hareket etmiş; bugünkü İnebolu yolu ve Oyrak geçidi istikametinde ilerleyerek Devrekâni yöresine geçmiş, Seydiler üzerinden Ağlı kalesine ulaşmıştır. Diğer ihtimale göre Kastamonu – Göl – Subaşı – Kasaba köyü üzerinden ilerleyip, Seydiler’e ve oradan da Ağlı’ya varmış olabilir. Ağlı’ya kadar kat edilen mesafe nispeten daha az engebeli olup, bundan sonra devam edilecek yolun son derece dağlık ve sarp bir coğrafyadan geçecek olması yüzünden, Yavlak Arslan muhtemelen burada ordusuyla ilgili bazı düzenlemeler yapmıştır. Bugün kullanılan Ağlı – Şenpazar – Cide karayolunun o yıllarda olmaması nedeniyle tahminimize göre Yavlak Arslan, Ağlı’dan sonra Turnalu üzerinden Akçaçam – Akçay – Gecen – Gökçeinek (Yeşilköy) köyleri yönünde ilerleyerek bugünkü Şenpazar ilçe sınırları içinde bulunan Gürleyik’e ve Kuztekke mevkiine varmıştır. Buradaki son hazırlıklardan sonra Yavlak Arslan’ın bugünkü Harmangeriş – Dağlı – Şenköy hattını takip ederek Loç vadisine indiğini, Gökçeler köyü yönünde ilerlediğini ve nihayet Okçular kalesini sağ tarafında bırakmak kaydıyla Gideros önlerine ulaştığını tahmin ediyoruz. Esasen, Kastamonu – Gideros arası 130 km. mesafe öylesine derin vadiler, kanyonlar, akarsular ve dağlardan oluşmaktadır ki, Yavlak Arslan’ın ordusunu her yerden geçirme şansı bulunmamaktaydı. Bununla birlikte bazı yerlerde bahsedilen bu güzergâhın dışına da çıkmış olması mümkündür.

5.3. Yavlak Arslan’ın Fetih Hazırlıkları, Ordusu ve Kuşatma Silahları

Selçuklular, İslâm dünyasının liderliğini üstlenmelerinden itibaren, İslâm’ın kendilerine yüklemiş olduğu *kâfirlere ve İslâm düşmanlarına karşı gaza ve cihâd vazifesini* başarıyla yürüttüler. Malazgirt kahramanı Alp Arslan, İslâmiyet’e hizmetleri dolayısıyla “gazi ve şehid” sıfatlarıyla anılmıştır. Malazgirt savaşı öncesi sultanın Buharalı imamı Ebû Cafer Muhammed, “Ey Sultan! Sen Allah’ın başka dinlere zafer vaad eylediği İslâmiyet uğrunda cihâd yapıyorsun...” diyerek Türk sultanının bu vazifeyle memur olduğu gerçeğini ona hatırlatmış ve maneviyatını pekiştirmiştir. Sultan Sancar, Abbasî halifesine yazdığı bir mektupta, büyük masraflardan çekinmeyerek her türlü tedbiri almak suretiyle Selçuklu ülkesinin doğusunda İslâm’ın hudutlarını koruduğunu söylemiş, Haçlılara karşı cihâd vazifesinin ise batıdaki İslâm hükümdarları tarafından layıkıyla yürütülmesi gerektiğini hatırlatarak, halife nezdinde Selçuklu sınırlarının batısındaki hükümdar ve kumandanları cihâda sevk etmiştir.

Türkiye Selçuklu sultanları I. Kılıç Arslan, I. Mesud, II. Kılıç Arslan, I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah’ın Bizans, Haçlılar, Gürcüler ve

Ermenilere karşı üstlendikleri cihâd vazifelerini büyük fedakârlıklarla ve hakkıyla yerine getirdikleri biliniyor. Sultan I. Alâaddin Keykubâd, Celâleddin Harizmşah'a gönderdiği mektubunda, "aynı cihâd yolundayız, aynı din ve millete mensup bulunuyoruz. Şarkta İslâm hudutlarını koruyan siz, garpte ise kâfirlerin kökünü kazıyan biziz" diyerek iki Türk hükümdarının o dönemde üstlenmiş oldukları cihâd misyonunu tarif etmiştir.⁸²

Kösedağ Bozgunu sonrası Selçuklu sultanlarının cihâd ve gaza ananesini devam ettirememeleri üzerine, Müslüman Türkmen beyleri Batıda bu geleneyi sürdürme nöbetini omuzlarına yüklenmişlerdir. Yavlak Arslan, işte bu Selçuklu cihâd misyonunun XIII. yüzyıl sonlarında Anadolu'daki en güçlü temsilcilerindendi. Aynı günlerde Batı Anadolu'da görevli Türkmen beylerinden Osman Gazi de bu vazifeyi başarıyla yürütüyordu.

Yavlak Arslan, dedesi ve babasından devraldığı Selçuklu Uc Beylerbeyliği vazifesini yürütürken gerçekleştirdiği bütün faaliyetlerde Selçuklu devlet sistemini ve teşkilatını beylik hudutları dâhilinde birebir uygulamış, ayrıyeten İlhanlıların Anadolu'daki varlığı ve yüksek gücü gerçeğinden hareketle bu devletin sistemini de mutlaka göz önünde bulundurmuştur. Bu noktada Yavlak Arslan'ın ordu sistemi ve savaş teknolojisi de Selçuklu-İlhanlı sistemlerinin bölgedeki bir yansımasından ibaret olmalıdır. Gideros'un fethi sürecinde Yavlak Arslan'ın ordusunu hangi muharip sınıflar oluşturmuştur? Asker mevcudu ne kadardır? Hangi kuşatma aletleri kullanılmış ve hangi muharebe teknikleri uygulanmıştır? Bu soruların cevaplarının hepsini açık bir şekilde fetihnâmede bulamayacağımızdan dolayı, konuyu Selçuklu ordu sistemini örnek göstererek izah etmek uygun olacaktır.

XIII. yüzyılda Türkiye Selçukluları ordusunda dâimî kuvvetlerden olarak gulâmlar (gulamân-ı dergâh, gulamân-ı has, mefârîde vb.) ve iktâ askerleri bulunuyordu. Yardımcı kuvvetler (ücretli askerler, tâbi devlet kuvvetleri, Uc Türkmen kuvvetleri ve gönüllüler) de Selçuklu ordusunun diğer önemli kısmını meydana getiriyordu. Selçuklu ordusunda başkomutan olarak Beylerbeyliği (Melikü'l-Ümerâ) bulunmakta ve emir, serleşker, ellibaşı, serhayl, visâkbaşı, kütval gibi kumandanlar rol almakta idi. Hafif silahlardan ok, yay, kılıç, hançer, mızrak, gürz, çomak, balta; savunma araçlarından ise zırh, miğfer ve kalkan öne çıkıyordu. Ayrıca özellikle kuşatmalarda işe yarayan ağır silahlardan olarak mancınık (mağribî, frengî vb.), arrâde, çark, koçbaşı, kule, merdiven dikkati çekiyordu.⁸³

⁸² O. Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Meşkûresi Tarihi*, C. I., Boğaziçi Yay., İstanbul 1993, s.192,193,200,214.

⁸³ Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s.26-365.

Bu bilgiler ışığında Beylerbeyi yani Selçuklu ordu kumandanı olan Yavlak Arslan'ın da birliklerini Selçuklu ordu sistemine uygun olarak tertip ettiğini ve yakın hizmetinde saraya (şahsına) bağlı gulâmların bulunduğunu söyleyebiliriz. Esasen Hüsameddin Çoban Bey, Kıpçak gençlerini hizmetine alarak yanında yetiştirmişti. Hatta bu gençlerden seçtiklerini, Selçuklu sarayına hediye olarak da göndermişti. Muhtemelen Bizans'tan alınan esirlerden, para ile satın alma usulünden ve hediye olarak gelen gençlerden de gulâm yetiştirmede yararlanmıştı. O çağlarda Anadolu'da diğer Selçuklu devlet adamlarının da bu şekilde saray gulâmları bulunuyordu. Ayrıca Selçukluların Kastamonu havalisinde ikta sistemini uyguladıklarını ve bazı askerlere hizmet karşılığı mülk topraklar dağıttıklarını da biliyoruz.⁸⁴ Bu noktada Yavlak Arslan'ın, bugünkü Kastamonu, Taşköprü, Boyabat, Devrekâni, Seydiler, Ağlı, Küre, Daday, Azdavay, Araç gibi yörelerdeki köylerde meskûn Türk ahaliden de ikta usulüne göre asker topladığı bir hakikattir.

Yavlak Arslan'ın, kuşatma için hazırladığı ordunun muharip mevcudunun ne kadar olduğunu kesin olarak bilemiyoruz. Ancak Moğolların Anadolu'da Selçuklular ve onlara tâbi idarelerin asker sayısını kontrol altında tuttukları göz önünde bulundurulursa, Yavlak Arslan'ın asker sayısının da belli bir miktarı aşmamış olması icap eder. Bu bağlamda Süleyman Pervâne'nin 1265'te Sinop'u 4 bin askerle kuşattığına ve Beylerbeyi Hatiroğlu Şerefeddin'in de 1277'lerde yine 4 bin civarında askerinin bulunduğuna göre, 1284 yılı itibarıyla Yavlak Arslan'ın bu rakamın üzerinde bir ordu toplama imkânı görünmemektedir. Sultan Mesud'un da Konya'dan özel bir yardım gönderme durumunun olmadığı anlaşılıyor. Ancak, Moğol baskısının her geçen gün arttığı Anadolu'da dağlık özelliğinden dolayı sığınma alanı olarak görülen Kastamonu havalisine neredeyse yarım asırdır kalabalık sayıda Türk boy ve topluluğunun, konargöçer Türkmen zümrelerinin göç edip vatan tutması, Yavlak Arslan'a asker kaynağının önemli bir kısmını bu yoldan sağlama imkânı sunmuş görünüyor. Nitekim XIII. yüzyıl ikinci yarısı boyunca Moğollara isyan teşebbüsünde bulunan bazı Türk ve Moğol ileri gelenleri Kastamonu Türkmenlerinin desteğini temine gayret göstermişlerdi. Ayrıca XIII. yüzyılın ünlü edip, şair, tarihçi ve coğrafyacısı İbn Saîd el-Mağribî (ö. 685/1286), Kastamonu kentine *Türkmenlerin başkenti* demiştir. İbn Saîd'in kaydına göre, XIII. yüzyıl ikinci yarısında Kastamonu bölgesinde 100 bin çadır Türkmen nüfusu yığılmıştı. Memlûk müellifi el-Kalkaşandî, Kastamonu'ya *Kâ'idetü't-*

⁸⁴ Tosya'dan bir örnek olarak bkz.: Yakupoğlu, "II. İzzeddin Keykâvus Devrinde Tosya'da Selçuklu Mülk Toprakları ve Osmanlılar Devrinde Bunların Tımara Dönüşümü", *Tarih ve Uygarlık- İstanbul Dergisi*, Sayı: 5 (Haziran 2014), s.49-63.

Türkmân (Türkmenlerin merkezi) adını vermişti. Yine aynı müellifin nakline göre Kastamonu Türkmenleri, Bizans'a karşı gaza faaliyetleri yürütmüşlerdi.⁸⁵

Gideros Fetihnâmesi'nde Yavlak Arslan'ın ordusunun Türk kabilelerinden oluştuğuna dair bir ifade geçmektedir. Yazıcıoğlu Ali'ye göre Selçukluların Sağ Kol Beylerbeyi Hüsameddin Çoban Bey, Kayı boyunun temsilcisi idi.⁸⁶ Gerçekten de Kastamonu'dan Çankırı'ya ve Bolu'ya kadar olan havalide Kayı isimli yer, mevki ve topluluk isimlerinin diğer boy isimlerine nazaran kabarık oluşu bu iddiayı destekler mahiyettedir. Bu noktada Yavlak Arslan döneminde de Kastamonu bölgesinde Kayı boyuna mensup teşekküller, her halde diğer boylara nazaran daha fazla asker çıkarmaktadır. Öncesinde geçtiği üzere İbn Bibi de Hüsameddin Çoban Bey'in Bizans gazalarında Kayı, Bayat ve Kıpçak yiğitlerine dayandığını yazmıştır.

1284 yılı itibariyle Yavlak Arslan'ın egemen olduğu vilayetlerden olarak bugünkü Taşköprü, Hanönü, Boyabat, Devrekâni, Seydiler, Ağlı, Küre, Daday, Azdavay, Pınarbaşı ve Araç gibi yöreler neredeyse tamamen Türk nüfusuyla meskûn durumdaydı. Ayrıca konargöçer Türkmenlerin de bölgede bir hayli nüfusu bulunmaktaydı. Bunların büyük kısmı Oğuz boylarına dayanmaktaydı. Özellikle Kayı, Bayat, Afşar, Bayındır, Beydili, Büğdüz, Çavundur, Çepni, Eymür, İğdir, Karaevli, Karkın, Kınık, Kızık, Salur, Todurga, Üreğir ve Yıva boyları yukarıda zikri geçen yöreler üzerinde kendi isimleriyle kayıtlı köyler kurmuştu. Yine Kastamonu bölgesinde varlığı Çobanoğullarına kadar uzanan Ağulu (bugünkü Ağlı), Akdoğan, Aktaş, Alparslan, Araplar, Arslanlu, Balabanlar, Baylar, Beysi, Bozat, Çatak, Kara Çomak, Alpi, Esen Gazi, Yürek-viranı, Karabaldır, Kavurga, Kara Tegin, Kuşçular, Saru Ömer, Muğan, Oruç Gazi, Tutaş, Kuşkara, Eceoğlu gibi köy isimleri ile Çoraklı Yörükleri, Hamidlü Yörükleri, Yusuf lu Yörükleri, Kastamonu Yörükleri, Taşköprü Yörükleri, Araç Yörükleri, Saltuklu Yörükleri, Boyovası Yörükleri, Akyörük, Karayörük gibi topluluk isimleri de Kastamonu havalisindeki kesif Türk iskânına işaret ediyor. Karadeniz sahillerine paralel uzanan Küre dağları üzerinde ise Kıpçak

⁸⁵ Bu kayıtlar için bkz.: R. Turan, "Türkmenlerin Anadolu'ya Gelişi", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Tarsus 2000, s.244; Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, s.196-197; O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993, s.304; Cahen; *Osmanlı'dan Önce Anadolu'da Türkler*, s.240; Koprman: "Memlük Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu. Tebliğler*, Ankara 1989, s.26; Karpov, *İtalyanskiye morskoye respubliki i Yujnoye Priçernomorje v XIII-XV vv.*, s.56.

⁸⁶ Abdullah Bakır, *Yazıcızâde Ali'nin Selçuk-nâme İsimli Eserinin Edisyon Kritiği*, Doktora Tezi, Marmara Üniv., İstanbul 2008, s.285.

kabilelerinin de iskân edildiği biliniyor.⁸⁷ Nitekim Sinop'tan Kastamonu'ya ve oradan Safranbolu'ya kadar olan hat üzerinde Tayboğa, Saruboğa, Aday, Daday, Canbay, Çoray, Dolay, Munay, Somay, Somaday, Kapaklı, Taraklı, Kıpçak, Köçet, Kencine, Karaberk, Çalman ve Buzağı gibi yer adları yöredeki Kıpçak ve belki de Tatar yerleşimini belgeler niteliktedir. İşte Yavlak Arslan bu geniş coğrafyaya yayılmış olan yüksek Türk potansiyelinden yararlanarak asker devşirmiştir.

Diğer taraftan, kendi eserini hemen hemen aynı yıllarda telif etmiş olan ünlü Selçuklu tarihçisi İbn Bibi'nin genel olarak Türk tabirini müspet manada kullanmadığı bir dönemde Yavlak Arslan'ın hizmetindeki münşî Hasan el-Hôyi, Çobanoğulları ordusunun Türk kabilelerinden oluştuğunu ve onların yiğitliklerini övünerek anlatmış ve burada bizzat *Etrâk* (Türkler) tabirini çekinmeden kullanmıştır. Bu da bize göstermektedir ki Kastamonu muhitindeki Türk yöneticiler ile bunların hizmetindeki ilim ve kalem ehli yörede zaten çok belirgin olan Türklük vasfına sahip çıkmışlardır.

Sonuç olarak Yavlak Arslan'ın Gideros kuşatmasında üç-dört bini geçmemek kaydıyla bir askere sahip olduğu belli oluyor. Kuşatmada subaylarla birlikte ok, kılıç, mızrak, gürz, kement, balta gibi hafif silahları kullanan muharip sınıfın yanında teknik destek ve geri hizmet görevi ifa eden gruplar da vardı. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: ağır kuşatma silahlarını kullanan mancınıkçılar, arrâdeciler; çark, merdiven, kule, köprü gibi levazımatı hazırlayan mühendisler, yapı ustaları ile bu ağır silahların taşınması ve muhafazasında görev alacak işçiler; barut ve nefit hazırlama gibi önemli ve teknik işlerde çalışan uzmanlar (neffâtân/ nefitçiler); lağım kazma, duvar çökertme, delik açma, kuyu kazma gibi teknik işleri yapan nakkâblar; taş, toprak, kereste, su taşıma, alet edevat nakli, hendek doldurma görevlileri; hayvan tedavi eden baytarlar; at, katır ve diğer hayvanlardan sorumlu görevliler, seyyar ordu mutfağında ve hamamda görevli olanlar; istihbarat biriminde, haberleşmede kullanılacak casus, ulak ve kâsıdlar, tercümanlar; seyyar hastanede vazifeli tabip ve cerrahlar, ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak olan ordu pazarını tesis edenler; münşî, kâtip, muhasip, ordu kadısı, ilim ve edebiyat ehli, şâir, ozan, kıssahan, müneccim gibi belli konularda bilgi ve görgüsüne başvurulmuş uzmanlar; nefir, kös, nakkâre, davul gibi müzik aletlerinden oluşan askerî bando personeli ile diğer devlet ricali.

Yavlak Arslan'ın temin ettiği bu ordunun masrafları ile ilgili Selçuklu tarzında bir Divan-ı Arz ile bu divanın başında bulunan emir-i ârızın sorumlu

⁸⁷ Yöredeki Kıpçak yerleşimi üzerine Zeynep Korkmaz'ın çalışmalarından yararlanılarak hazırlanmış bir araştırma için bkz.: Korobeinikov, "The Cumans in Paphlagonia", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 18 (2015), s.29-44.

olduğu kanaatindeyiz. Bu görevli emir, ordunun gelir gider hesaplarını Yavlak Arslan adına tutmuş olmalıdır. Ordunun hafif ve ağır silahları ise o dönemde *zerehdâne* denilen silahhâne muhafaza olunmakta idi. Kuşatmalarda bu silahhâne de orduya dâhil edilirdi. Kastamonu'da at yetiştiriciliği yaygın ve kaliteli atlar bulunduğu için Yavlak Arslan'ın ordusunda çok sayıda at olmalıdır. Daha önce atıfta bulunduğumuz Memlûk kaynakları (el-Ömerî, Kalkaşandî vd.) da Kastamonu'nun at yetiştiriciliği bakımından önemli bir merkez olduğunu çizmişlerdir.⁸⁸

Fetihnâmeden görüldüğü üzere, Gideros kuşatması sırasında Türkler ağır muhasara silahları (mağribî, frengi, arrâde türünden olan mancınıklar) kullanmış, böylece devrin yüksek teknolojisine sahip olduklarını göstermişlerdir. Burada zikri geçen silahları kısaca tanıtmakta fayda vardır.

Bunlardan biri olan mancınık, kale ve şehir kuşatmalarında surları yıkmak veya bir yeri savunmak için kullanılan ağır muhasara silahlarından. Mancınığı Selçuklular, Eyyûbiler, Memlûkler ve İlhanlılar yaygın olarak kullanmışlardır. Mancınık sayesinde, surları yıkmak veya kale içindikileri yıldırmak amacıyla kale bedenlerine ve surların içerisine taşlar, demir güller ve pamuk, paçavra gibi şeylere emdirilip tutuşturulan neft gibi yanıcı maddeler, bunlarla dolu kaplar, diğer yakıcı maddeler; yılan, akrep gibi zehirli veya bulaşıcı hastalık taşıyan hayvanlar, insan ve hayvan leşleri de atılırdı.⁸⁹ Selçuklular, mancınık teknolojisinde İslâm ülkelerinden ve Haçlılardan yararlanmışlardır. Selçuklularda XIII. yüzyıl boyunca kale kuşatmaları sırasında mağribî ve frengi türünden mancınıklar, arrâdeler, merdivenler, neft denilen tutuşturucu maddeler, surlar altına tünel açmayı sağlayan aletler vb. muhasara vasıtaları kullanılmıştır.⁹⁰

XIII. yüzyıl kale kuşatmalarına kısaca göz atılırsa, kalede savunmada bulunanlar mancınık darbelerinin şiddetini azaltmak için kale surlarına saman ve pamuk balyaları koyarlardı. Kuşatmacılar ise bunları ateşe vererek etkisiz hale getirmeye çalışırlardı. Kaledekiler, kuşatmacıların getirdiği savaş kulelerinin üzerine pislik bırakarak, ateş fırlatarak onları zor durumda bırakırlardı. Yine kaledekiler, dışarıya aniden bir huruç harekâtıyla ve ok atışlarıyla destekli olarak kuşatmacıları püskürtmeye uğraşırlardı. O dönemde kuşatmalarda karşılaşılan bazı problemler şunlardı: açlık, susuzluk, salgın hastalık, kuşatma makinalarının imalinde ağaç, kereste, çivi vb.

⁸⁸ el-Ömerî'nin nakli için bkz.: Yücel, *Anadolu Beylikleri*, s.186,196-197.

⁸⁹ Uzunçarşılı, *Medhal*, 1988, s.145; N. Bozkurt, "Mancınık", *TDV. İA*, C. 27 (2003), s.564-567; Bozkurt, "Silah", *TDV. İA*, C. 37 (2009), s.186-188; Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s.347-350.

⁹⁰ İbn Bibi, *el-Evâmîru'l-Alâiyye*, C. I, s.164-165,421, C. II, s.55,62,212; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s.239; Uzunçarşılı, *Medhal*, 1988, s.108.

malzeme sıkıntısı ya da bunların nakledilmesi, usta sıkıntısı, ağır kış şartları, şiddetli soğuk veya aşırı sıcaklar, tabip sıkıntısı vb.⁹¹

Gideros kuşatmasına gelince, Yavlak Arslan kullandığı mancınıkları kale yakınlarındaki ormanlarda imal ettirip naklettirmiş olmalıdır. Çünkü bunları Kastamonu'dan 130 km. mesafeye engebeli çetin bir araziden nakletmek mümkün görünmüyor. Bunun için ise orduda mimar, mühendis, usta, marangoz ve yük çeken hayvanların bulunması şarttır. Büyük mancınıkları birkaç arabanın çekmesi elzemdir.⁹² Yavlak Arslan'ın, dönemine göre gelişmiş kuşatma teknolojisine sahip olması ve Gideros'u kısa sayılabilecek bir süre zarfında fethetmesi, Çobanoğullarının kale muhasarası alanında büyük bir birikim kazandıklarının bir göstergesidir.

Mancınığın çeşitlerinden olan mağribî ve frengi mancınıklar ağır taşlar fırlatır; bir tür hafif mancınık olan arrâde ise daha hafif taşlar atmak için kullanılırdı.⁹³ Mağribî mancınık, isminden de görüldüğü üzere İslâm dünyasının batısında geliştirilmiş bir türdür. Mağribî mancınığa, *garbî mancınık* da denilmiştir. Bununla daha çok taş fırlatılırdı. I. Alâaddin Keykubâd zamanında Kâhta kuşatmasında (1226) Emir Mübârizeddin Çavlı yönetimindeki Selçuklu ordusunda mağribî mancınık bulunuyordu. Frengî/ Frencî/ Efrencî denilen mancınık çeşidi ise Avrupa (Frank) mancınığı olarak bilinir. Bunlarla mağribî mancınıklar bazı özellikleriyle birbirinden ayrılmıştır.⁹⁴ Memlûk sultanı Baybars da 1265 yılında Arsuf kalesi kuşatmasında, çevredeki ormanlarda gizlice dört büyük mağribî ve efrencî mancınık ile çok sayıda küçük mancınık inşa ettirmişti. Yine Şam'da parçalar halinde yaptırdığı büyük mancınığı da getirtmişti. Baybars, kale kuşatmalarında o kalenin topografik özelliklerine göre taktikler uygulayarak başarılı oluyordu. Ağır silahları uzakta imal ettirip, sonra kale önlerine getiriyor ve gizlilik içinde hareket ediyordu. Onun halefleri olan Kalavun ve Eşref Halil de Trablus (1289) ve Akka (1291) gibi güçlü Haçlı kalelerinin kuşatmalarında büyük mağribî ve efrencî mancınıklar kullanmışlardır.⁹⁵

⁹¹ XI-XIII. yüzyıllar arasında Anadolu ve Suriye bölgesinde Haçlıların İslâm beldelerindeki kaleleri kuşatmalarına ve Türklerin de Haçlı kalelerini muhasaralarına dair ilginç örnekler için bkz.: A. Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, Yeditepe Yay., İstanbul 2015.

⁹² Ortaçağ İslâm devletlerinde kale kuşatmaları ve silahlar hakkında bkz.: M. Uyar, "Âdab el-Harb ve 'ş-Şeca'a'ya Göre Hisar ve Kuşatma Geleneği", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25/40 (2005), s.215-224.

⁹³ S. H. Kortel, *Delhi Türk Sultanlığında Teşkilat (1206-1414)*, TTK, Ankara 2006, s.313-314.

⁹⁴ Mağribî ve frengî mancınıklar için bkz.: Göksu: *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s.359.

⁹⁵ Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s.210-233.

Yavlak Arslan'ın kuşatma esnasında kullandığı diğer bir etkili silah da yangın çıkartmak için petrole bulaştırılmış yakıcı maddeler birleşimi olan neffâtedir. Bu maddeyi kullanan ustalara da neffât (neftî) denir ki neftçiler demektir. Orduda neffât denilen, sanatı ateş yakmak, yangın çıkarmak olan neftçiler ve barutçular bulunurdu. Neftçiler, şehri yakmak için neft hazırlarlar ve bunu tutuşturup mancınıklarla kaleye ve şehrin içlerine fırlatırlardı.⁹⁶

Gideros'un savunmacılarına gelince, onların kullandıkları ağır silahlar arasında taş atan mancınıklar ile *tîr-i çarh* denilen çark okları zikredilmektedir. Bunlar, sert ağaçtan yapılan, kısa boylu, demir temrenli, ayak yayı ile atılan harp oklarıdır.⁹⁷

5.4. Gideros'un Fethi

Fetihnâmeden anlaşılacağı üzere, iki hisardan oluşan ve Bizans'ın Çobanoğulları sınırındaki en müstahkem kalesi olan Gideros'u fethetme konusunda karar alan Yavlak Arslan, merkez kuvvetleri ve bölgedeki Türk kabilelerinin savaşçılarından oluşan ordusuyla yola koyulur. Pazar gününe denk gelen 4 Recep 683 / 17 Eylül 1284⁹⁸ tarihinde Gideros civarına ulaşılır. Kale önlerinde yerel Bizans kuvvetleri ile Trabzon Komnen Devleti'nden ve Leşkerî Ülkesi'nden gemilerle gelmiş olan destek birlikleri Türk ordusuna karşı koyar. Leşkerî Ülkesi tabirinin İznik Krallığı'nın Laskaris hanedanının isminden geldiğini ve burada Anadolu'nun Bizans'a bağlı kuzeybatı bölgelerinin Karadeniz sahillerinden gelen bir yardımdan söz edildiğini daha önce ifade etmiştik. O yıllarda Bizans'ın önemli limanları içinde Gideros'a en yakın olan limanın Amasra olduğunu göz önünde bulundurursak, yardım birliğinin de buradan intikal ettiğini düşünebiliriz. Zira söz konusu dönemde Amasra'da Bizans yönetimi devam etmekte olup,⁹⁹ bu kasabada Cenevizlilerin de bulunmasına rağmen yardımın onlardan değil de, buradaki Bizans kuvvetlerinden geldiği anlaşılıyor. Kaldı ki fetihnâmede Cenevizlilerden bir destek geldiği konusunda bilgi yoktur. Eğer böyle bir destek gelmiş olsaydı, zaferin önemini daha etkili bir şekilde vurgulamak

⁹⁶ Selçuklu ve İlhanelilerin kale kuşatmaları sırasında neft kullandıklarına dair bkz.: İbn Bibi, *el-Evâmiru'l-Alâiyye*, C. II, s.46,114; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s.242; Uzunçarşılı, *Medhal*, 1988, s.108.

⁹⁷ M. F. Köksal, "Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri'ne Ekler", *TÜBİAR*, Sayı: 10 (2001), s.238.

⁹⁸ Belirtilen Hicrî tarih aslında 16 Eylül 1284 senesine denk gelmektedir. Fakat TTK Tarih Çevirme Kılavuzu'nda ifade edildiği üzere haftanın günü esas alındığında 17 Eylül 1284 tarihinin kabul edilmesi daha doğrudur. Bkz.: <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> (erişim tarihi: 28.11.2017)

⁹⁹ Bkz.: Karpov, *İtalyanskiye morskoye respubliki i Yujnoye Priçernomorye*, s.71-72.

için münşî bunu mutlaka zikrederdi. Ayrıca Bizans söz konusu dönemde ne karada, ne de denizde önemli bir güce sahip olmadığından dolayı Gideros'a büyük bir birliğin veya güçlü bir donanmanın gönderilmesi mümkün görünmüyor. Sadece birkaç gemiden ve en fazla birkaç yüz askerden oluşan bir takviye birliğinden söz edebiliriz. Yukarıda bahsettiğimiz üzere aynı durum artık eski gücünde olmayan Trabzon Komnenleri için de geçerli olmalıdır.

Amasra ve Trabzon'dan yardım gelebilmesi için öncelikli olarak bu yönetimlere Gideros'tan yardım talebinin gitmiş olması gerekir. Bu çerçevede Yavlak Arslan'ın Kastamonu'da hazırlık yaptığını, yörede bulunan gayrimüslim nüfus ya da sahille Kastamonu arasında ticarî emtia nakli yapan Cenevizli vd. Hristiyan tacirler, Gideros kale yönetimine önceden bildirmiş olmalıdırlar. Gideros'un yardım talebinde bulunduğu Trabzon'un daha uzak mesafede bulunmasından dolayı Kastamonu'daki savaş hazırlıklarının en az bir ay öncesinden Gideros'a ulaştırılmış olması icap eder. Trabzon'un yardım gönderme sebeplerinden daha önce söz etmiştik. Amasra'daki Bizans yönetimi ise Gideros'tan sonra sıranın kendilerine geleceğini bildikleri için doğal olarak yardım gönderme kararı almışlardır.

Burada dikkat çekici olan husus, kuşatma esnasında deniz üzerinden yardıma gelen bu kuvvetleri engelleyebilecek bir Türk donanmasının olmamasıdır. Belli oluyor ki 1214'te Selçukluların eline geçen Sinop'ta oluşturulmuş Türk donanması yaklaşık on yıl sonra Hüsameddin Çoban Bey komutasında Karadeniz ötesinde zaferler kazanıp ülkeler fethetmişken, 1254'te Trabzon Komnenlerinin Sinop'u işgal etmesi sonrasında saf dışı kalmış ve hatta Süleyman Pervâne'nin Sinop'u geri almasına rağmen bir daha kendini toparlayamamıştır. Şu da göz önünde bulundurulmalıdır ki Sinop'ta o günlerde bir Türk donanması olsa bile, Yavlak Arslan'ın yardım talebinde bulunmamasından veya Sinop'u yöneten Pervâneoğullarıyla arasının iyi olmamasından dolayı böyle bir yardım gelmemiş olabilir.

Daha önce tahmin ettiğimiz rota üzerinden kaleye ulaşan Türk kuvvetleri hemen saldırıya geçerek Bizans ve Trabzon birliklerini yenilgiye uğratar ve onları geri çekilmek suretiyle kaleye kapanmaya zorlar. Kale civarında vuku bulmuş olan bu çarpışmada düşman kuvvetleri önemli kayıplar verirler. Bunun ardından kale kuşatılır. Kale savunmacıları surlar üzerinden mancınık taşları ve çark oku yağdırmaya başlarlar. Buna karşılık Türkler, kale çevresinde arrâde, frengî ve mağribî türünden olan birkaç çeşit mancınık dikerek etkili atışlarda bulunurlar. Bu atışlar sırasında kalede büyük tahribatlar ve çok sayıda can kayıpları meydana gelir. Savaşın başladığı günden tam bir hafta sonra, yine Pazar gününe denk gelen 11

Recep 683 / 24 Eylül 1284 tarihinde iki hisardan birisi üzerine kesin bir saldırı düzenlenir. Kalenin doğu tarafındaki hisar daha alçak bir zemin üzerinde kurulduğundan, ilk önce burasının fethedildiğini tahmin ediyoruz. Öncelikle mancınık atışlarının bir sonucu olarak bu hisarın surları birkaç yerden yıkılır. Türk neft atanlarının devreye girmesiyle beraber hisar ateş altında kalır. Artık Bizans Devleti'nden yardım gelmeyeceğini anlayan hisar ehli, gerçek anlamda ateşle su arasında sıkışır. Pek çokları ateşte yanmaktansa suda boğulmayı tercih ederler. Bir kısmı ise kayıklara ve gemilere binerek kurtulurlar. Özellikle de Türk birlikleri kadınların ve çocukların kaçmasına fırsat verirler.¹⁰⁰ Tüm zorluklara rağmen kaleyi savunmakta ısrar eden ve sona kadar direnen bazı savunmacılar ise saldırıya geçen Türk askerleri tarafından katledilirler. Çok geçmeden tekbir sesleri eşliğinde İslâm sancağı hisarın en yüksek yerine dikilir.

İkinci hisara (muhtemelen bu, batı taraftaki hisardır) gelince, fetihnâmenin günümüze ulaşmış olan metninde buranın fethi tarihi 8 Recep 683 senesi Salı günü olarak ifade edilmektedir. Fakat burada iki tane önemli çelişki vardır. Evvela, eğer ilk fethedilmiş olan hisar 11 Recep'te alınmışsa, o zaman ikinci fethedilmiş olan hisarın kronolojik olarak bu tarihten sonraki günlerde alınmış olması gerekir. Ayrıca aynı fetihnâme içinde 4 ve 11 Recep tarihlerinin Pazar gününe tekabül ettiği ifade edilmişse, 8 Recep tarihinin de Perşembe gününe denk gelmesi icap eder. Oysaki metinde Salı gününden söz ediliyor. Bizce bu çelişki, eseri sonradan istinsah etmiş olan kâtibin hatasından kaynaklanmıştır. Kanaatimizce, burada Salı gününe denk gelen 20 Recep tarihinden söz edilmiş olmalıdır. Zira Farsça “sekizinci” anlamına gelen “heştom” kelimesinin yazılışıyla “yirminci” manasını ifade eden “bistom” sözcüğünün yazılış şekli birbirine benzemektedir. Batı taraftaki hisar daha sarp bir zemin üzerinde inşa edildiğine ve fetihnâmede belirtildiği gibi daha müstahkem olduğuna göre doğal olarak oranın fethi ilk kalenin fethinden biraz daha fazla zaman almalıydı. Eğer 20 Recep 683 senesi Salı günü tarihini kabullenecek olursak, o zaman ikinci hisarın ve böylece Gideros'un kesin fethinin miladi takvimle 3 Ekim 1284 tarihinde gerçekleştiğini belirlemiş oluyoruz.

Nihayetinde fetih tamamlanmış ve Gideros kalesi ile havalisi Çobanoğulları nezdinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırları içine

¹⁰⁰ Yavlak Arslan'ın Gideros'u fethettikten sonra yörede kalan Müslüman olmayan tebaaya karşı tutumu, Türklerin eskiden beri sürdürdükleri geniş hoşgörü anlayışı ve İslâmiyet'in getirmiş olduğu kurallar ve tanıdığı haklar çerçevesinde izah edilebilir. Bu konuda yani Türklerin Anadolu'da gayrimüslim tebaaya karşı müspet ve hoşgörülü tutumları üzerine çok çarpıcı örnekler verilebilir. Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bkz.: Ş. Turan, *Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine Türkiye – İtalya İlişkileri*, s.117-131.

alınmıştır. Fetihnâmenin son cümlelerinden, Selçuklu memleketlerinde bu fethin devlet ve halk katında kutlandığı görülmektedir. Fetihnâme, doğal olarak Yavlak Arslan tarafından Selçuklu sultanına gönderilmiş, o da bunu hâkim olduğu memleketlere fethi duyurmak adına dağıttırıştır. Aynı zamanda Selçuklu sultanı bu müjdeli haberi, bağlı bulunduğu İlhanlı sarayına bildirmiş olabilir. Mesud'un bu konuda Memlûklere ve onların himayesindeki Abbasî halifesine bir fetihnâme göndermiş olma ihtimalini pek mümkün bulmuyoruz. Çünkü böyle bir girişim, Memlûkların can düşmanı olan İlhanlıları kızdırabilirdi.

5.5. Fetih Sonrası Uygulamalar ve Fethin Önemi

Fetih sonrası Yavlak Arslan, Gideros'ta ne gibi uygulamalar yapmıştır, Gideros'un idari açıdan durumu nedir, fetih öncesinde kale ve çevresinde yaşayan nüfusun akıbeti ne olmuştur, buna dair bazı tespit ve yorumlarda bulunabiliriz.

Her şeyden önce şunu belirtmeliyiz ki Yavlak Arslan, Gideros'u hücumla ve kuşatma ile fethetmiştir. Müdafiler, kaleyi son ana kadar savunmuşlar ve muharebe etmişlerdir. Hatta Trabzon Komnenleri ve Bizans'ın bazı sahil limanlarından da yardım alarak ciddi bir direniş göstermişlerdir. Ancak tahminlerimize göre Yavlak Arslan, o dönemde Anadolu'da Müslüman bir Türk komutanına yakışır bir surette davranmış ve kaledekiler kesin olarak teslim olmayı kabul ettikleri andan itibaren silah bırakan herkesi önce esir almış, daha sonra ise bunları fidye karşılığı serbest bırakmıştır. Kalmak isteyenlere ise vergisini vermek ve boyun eğmek kaydıyla uygun topraklar göstermiş olduğunu söyleyebiliriz. Esasen Gideros'un çevresinde gayrimüslim nüfusun yaşamış olduğu, fetihnâme metninde Hristiyan kadınların ve çocukların anılmasından belli oluyor. Yavlak Arslan, bunların varlığının devamını uygun bulmuş olmalıdır. Çünkü Gideros bir sahil yerleşimi olduğu için burada deniz ticaretiyle iştigal eden tüccar zümreler ve onların aileleri yaşamakta idi. Bu durumda kale ve çevresinin tamamen boşaltılması, yöredeki deniz ticaretini aksatabilirdi. Bu nedenle Yavlak Arslan bazı tüccar ailelerin kalmasını temin etmiş olmalıdır. Buna rağmen, Gideros civarındaki gayrimüslim nüfustan bir kısmının, kendisini güvende hissetmeme veya psikolojik üstünlüğü kaybetmiş olmanın verdiği huzursuzluk yüzünden Amasra veya Ereğli gibi daha batıdaki Karadeniz sahil liman kasabaları ile doğudaki Trabzon'a göçmüş olması da imkân dışı değildir.

Gideros, fetih esnasında Yavlak Arslan'ın elinde bulunan Hoşalay kazasına batı yönünden komşu idi. Tahrir defterlerine bakıldığında bu kazaya bağlı Selçuklu öncesi dönemden kalma yer adlarına (Ağrit, Timne,

Arva, Cabya, Genürle, Günye, Kudnuz vb.) rastlandığı gibi Türkçe köy isimleri de az değildir. XV. yüzyıl sonları kayıtlarına göre Hoşalay'a bağlı Balaban, Çoray, Dağlu, Demürcülü, Depecik, Dördül, Emir Donlu, Emir Yusufu, Gökçeler, Gündoğmuş, Hisarcık, Kaya, Korkutlu, Köseler, Oğul, Ortaköy, Sakallar, Somaday, Uluköy, Yayı ve Yenice isimli köyler bu açıdan dikkat çeker. Gideros'un fethi sırasında yöredeki bu köylerden bir kısmı muhtemelen mevcuttu. Bazılarının ise fetihten sonra yöreye sevk edilen yeni konargöçer Türk kabileleri eliyle kurulmuş olduğu bir hakikattir.

Gideros koyunda yaptığımız alan araştırmaları esnasında, doğu kıyısındaki hisarın hemen giriş kısmında, surların dibinde ibadete açık olan ve kısa zaman önce Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü eliyle esaslı bir restorasyon geçirmiş olan bir camiye rastladık. Caminin giriş kapısı üzerindeki kitabesi 1313 / 1895-1896 tarihlidir ve bu kitabede Saf suresinin 13. ayeti olan "Nasrun minallahi ve fethun karîb" (Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih) ifadesi yer almaktadır. Bu ayet, sanki Yavlak Arslan'ın Gideros'u fethine işaret eder gibidir. Çünkü cami kitabelerinde genelde ibadet ve mescitlerle ilgili ayetler ve sözler kullanılır. Dolayısıyla buradaki fetih ayeti, caminin ilk inşasının fetihten hemen sonra gerçekleştiğine işaret etmektedir. Esasen yöredeki bazı yaşlıların, caminin çok eskiden beri mevcudiyetini dile getirmeleri de bu durumu destekler mahiyettedir.¹⁰¹ Buna ilaveten dönemin Selçuklu geleneğine göre, bir kale veya belde fethedildiğinde buraya mutlaka bir cami inşa edilir ya da mevcut bir kilise camiye tahvil edilirdi. Yavlak Arslan'ın da bu geleneğe uygun davrandığını varsayabiliriz.

Bugün Gideros'un bağlı olduğu ilçe merkezi olan Cide, 1284 yılı itibariyle küçük bir köydü. O dönemde Cide köyü, Kastamonu'nun Hoşalay (Mesed) kazasına bağlı idi. Hoşalay kazası ise bugünkü Doğanıyurt ilçesinin olduğu yöredir. Doğanıyurt günümüzde Cide ilçesinin doğu yönünde olup, deniz üzerinden 45 km. mesafededir. Doğusunda kalan İnebolu'ya ise yine deniz üzerinden 26 km. uzaklıktadır. 1284 tarihi itibariyle bu yöre de Türklerin egemenliğinde idi. Çobanoğulları devrinde tesis edildiği anlaşılan Hoşalay kazası, Candaroğulları zamanında nüfus ve köy sayısı artışı ile Kastamonu'nun mühim bir parçası olmuştur. Candaroğulları beyliğine son

¹⁰¹ 1951 Gideros doğumlu Kazım Yılmaz, 1971'de 115 yaşında olan Hümmüz Talas (1856 Gideros doğumlu) isimli ninesinden, ilgili caminin çocukluğundan itibaren var olduğuna dair bir bilgiyi nakletmesi de yöredeki caminin inşa kitabesinden de önceki varlığını göstermektedir. Bu durumda cami kitabesindeki tarih, bu eserin ilk inşa tarihini değil de, onarım gördüğü yılı ifade etmektedir. Muhtemelen bahis konusu fetih ayeti, tamir öncesindeki orijinal kitabeye dayanılarak amatör bir hattat tarafından buraya kopya edilmiştir.

veren Osmanlılar idari açıdan bu kazayı, sınırlarını aynı biçimde muhafaza kaydıyla Kastamonu'ya bağlı yönetmeyi sürdürmüşlerdir.¹⁰² Hoşalay kazasının merkezi Osmanlı idaresi zamanında Mesed (Güç Arslan) adıyla biliniyordu. Mesed'in bugünkü Doğanıyurt ilçe merkezi civarı olduğu tespit olunuyor. Cumhuriyet döneminde Hoşalay kazası hudutlarında kalan topraklar üzerinden üç ayrı ilçe doğmuştur. Bunlar Cide, Doğanıyurt ve Şenpazar'dır. Gideros bu kazalardan Cide sınırları içinde bulunmaktadır.

Gideros'un fethinin Çobanoğulları Beyliği ve Kastamonu yöresi açısından ehemmiyetini iki hususla izah edebiliriz. Birincisi, bu fetih askerî ve siyasi strateji açısından değer arz etmekteydi. Şöyle ki Kastamonu'nun kuzeyinde yürütülen fetihler başarıyla sonlandırılmış, Bizans'ın bölgedeki son direniş noktası düşmüş ve bu olay Yavlak Arslan'a askerî ve siyasi açılardan şöhret kazandırmış, onun itibarını artırmıştır. İkincisi ise Gideros gibi bir limanın fethi, Çobanoğulları Beyliği için ekonomik açıdan mühim bir gelişmeydi. Fethedildikten sonra beyliğin Karadeniz'e açılan kapısı ve en önemli limanlarından biri haline gelen Gideros, Candaroğulları ve Osmanlı döneminde de ticari önemini muhafaza etmiştir. Yeni ve Yakın Çağ seyyahları (Halepli Paul, Joseph Pitton de Tournefort, P. Minas Bijiskyan vd.), bu limandan yapılan kereste ihracı ve buradaki ticari faaliyetler konusunda değerli bilgiler vermişlerdir.¹⁰³

Fetih sonrası Gideros'un, İstanbul – Trabzon hattında gemilerin uğrak yerlerinden birisi olduğu anlaşılıyor. Nitekim Memlûkler dönemi coğrafyacılarından Ebû'l-Fidâ'nın nakline göre, Kostantiniye (İstanbul)'den hareket eden bir gemi doğuya ilerlerken ilk önce Bendereğli (Karadeniz Ereğlisi)'ye, sonra Samasri (Amasra)'ye uğramakta, ardından ise Gintero ve Gitero (Gideros)'ya, akabinde Ginolu (Çatalzeytin'in 5 km. batısı)'ya ve nihayet Sinop'a ulaşırdı.¹⁰⁴ Burada Gideros'la birlikte ismi geçen

¹⁰² Bu kazanın XV-XVI. yüzyıllardaki durumu için bkz.: *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defteri* (BOA. TD.), Nr. 438; Nşr. *438 Numaralı MVAD (937/ 1530) II*, Haz. A. Özkılıç, A. Coşkun ve başkaları, BDAGM Yayınları, Ankara 1994; *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları* (İBK. MCO.), Nr. 75.

¹⁰³ Karasalihoğlu, "Antikçağ Kaynaklarında...", s.155; Evliya Çelebi de Trabzon'a doğru giderken Ereğli ve Amasra limanlarından sonra Bolu ile Kastamonu sancağı arasında sınır olarak tarif ettiği Kuyu ırmağını geçmiş, buradan doğuya doğru ilerleyerek Kastamonu sahillerine ulaşmış ve Gedüz limanına varmış, Cide ve Kerempe burnunu geçerek İnebolu'ya gelmiştir. Biz burada ismi geçen Gedüz limanının Gideros olduğunu tahmin ediyoruz. Bkz.: *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, C. I., Haz. H. N. Atsız, MEB, Ankara 2001, s.158-159.

¹⁰⁴ Ebû'l-Fidâ, Gideros'un Kostantiniye amilliklerinden olduğunu zikretmektedir. Eğer adı geçen müellif eski bilgilerden nakil yapmamışsa, burada Kostantiniye kelimesi yerine Kastamoniye kelimesinin geçmesi mantıken doğru görünüyor. Muhtemelen burada bir istinsah, edisyon veya baskı hatası ile karşı karşıyayız. Çünkü aynı cümle içinde Ebû'l-

Ginero'nun, Gideros koyunda bulunan iki kaleden diğzerinin adı olduğunu tahmin ediyoruz.

Selçuklu fetihleri açısından Kastamonu yöresindeki Karadeniz sahillerinde son fethedilen kale Gideros olmasına rağmen, Kastamonu'nun batısında kalan iç bölgelerde ise Türkler daha başarılı ve hızlı idiler. 1284 itibariyle bugünkü Safranbolu, Karabük, Yenice, Devrek ve Gerede'ye kadar olan yerler Selçukluların elindeydi.

5.6. Gideros Fetihnâmesi'nin İnşâ Özellikleri ve Fetihnâme Geleneği İçindeki Yeri

Öğretici mahiyetteki münşeat mecmualarına göre, fetihnâmeler 15 rükün ve 4 şart ihtiva etmektedir. Bunlardan rükünler şu şekilde sıralanmıştır: 1) Allah'a hamd; 2) Peygambere salat; 3) Padişah için tebaanın işlerinin düzenlenmesi ve zulmün önlenmesinin gerekli olduğu; 4) Düşmanın ne sebeple tenkil edildiğinin anlatılması; 5) Padişahın hareketi; 6) Askerin bolluğu; 7) Düşmanın durumu; 8) Düşmanın cesaretinin anlatılması; 9) Allah'ın padişaha yardımı; 10) Düşmanın hezimete uğratılması; 11) Allah'a şükür; 12) Düşman ülkesinin zaptının anlatılması; 13) Hükümdarlara zafer haberinin gönderilmesi; 14) Fetihnâmenin kiminle gönderildiği; 15) Padişahın Allah'a niyazı.

Bir fetihnâmenin taşınması gereken 4 şart ise şunlardır: 1) Davette (tahmid ve tesliyede) güzel sözler yazılması; 2) Sağlam bir ifade kullanılması; 3) Davet rükününün ihmali halinde Allah'ın sıfatıyla söze başlanması; 4) Düşman ülkesi ele geçirildiğinde padişahın kudretini göstermekten ötürü muhasım askerlerin fazlalığını belirtmek için sözü uzatma.¹⁰⁵

Gideros Fetihnâmesi'ni bu kurallar bağlamında incelediğimiz zaman aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

Söz konusu fetihnâme ilk iki rükün gereği Arapça ve Farsça hamdele ve salvele ile başlar. 3. rükün biraz farklı bir şekilde yansıtılmış olup, önce cihâdın önemine vurgu yapılmakta, ardından da zamanın Selçuklu sultanı Gıyâseddin Mesud övülmektedir. Bu fetihnâmede 4. rükünün de yerine getirildiği, "küfrün ve dalaletin kaynağı, zulmün ve sapkınlığın mazharı" olması sebebi ile "Rum mülküne" (Bizans'a) karşı savaş açıldığı belirtilmektedir. 5. rükne gelince, sefere bizzat Selçuklu sultanının kendisi

Fidâ, Gideros'un doğusunda kalan Ginolu'nun Candaroğlu I. Süleyman Paşa'ya bağlı şehirlerden biri olduğunu ifade etmektedir. Bkz.: Ebû'l-Fidâ, *Takvîmü'l-Büldân*, Haz. M. Reinaud ve Baron Mac Guckin de Slane, Dâru't-tıbaati's-sultaniyye, Paris 1840, s.388.

¹⁰⁵ M. S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı Yay., İstanbul 1994, s.159-160.

katılmadığı için burada padişahın harekete geçmesinden değil de, “bu şerefli günlerde ve bu mübarek ayda ... Gideros kalesine doğru hareket etmek konusunda karar alındı” diye ordunun harekâta başlamasından söz edilmektedir. 6. rükün olan askerinin bolluğu konusu, *Gideros Fetihnâmesi*'nde ordunun “muharebe bahadırlarından ve savaş meydanı aslanlarından, mertlik ve yiğitlikleriyle meşhur olan, şeytanların bölüklerini yok etmeye ve din düşmanlarına karşı savaşmaya neşeli bir şekilde giden Türk kabilelerinin daha nice beylerinden” olduğu gösterilerek ele alınmıştır. “Fasilius vilayeti sahillerinde iki kaleden oluşan, birbirinin karşısında denize bitişik şekilde bulunan, fitne ve fesat mekânı olan, *Şehirler içinde benzeri kurulmamış* sıfatıyla övülen Gideros kalesi”, “sınırın ve diyarın en müstahkem kalesi olan söz konusu hisar”, “Leşkerî ülkesinden ve Trabzon tarafından ağır yüklü gemilerle o diyara yardım ve medet için gelmiş olan yardımcı kuvvetler” vs. gibi ifadelerle bakılırsa, 7. rükünün gereği olan düşmanın durumunun anlatımı da yerine getirilmiştir. 8. rükünü ihtiva eden düşmanın cesareti konusu ise şu sözlerle belirtilmiştir: “Yeterince kalabalık bir grup olmalarına ve sahip oldukları araç gereçler, asker sayısı, yardımcıları ve şevket yüzünden gurura ve küstahlığa kapılarak kendilerine güvenmelerine rağmen...”. 9. rükün Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle desteklenmiştir. 10. rükünün üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuş ve “bazısı katledildi, bazısı dağınık ve üzgün bir şekilde kaçıp dağıldılar”, “onların günü perişan ve altüst olmuş bir duruma geldi” sözleriyle düşmanın hezimetini konusu tamamlanmıştır. 11. rükün yine Kur'an-ı Kerim'den bir ayetle, “Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur” şeklinde ifade edilmiştir. Bunun ardından ayrıca zamanın padişahı için de dualarda bulunulmuştur. Düşman ülkesinin zaptını konu eden 12. rükün, “böylesine güzel bir diyar ve sevgili bir mekân müşriklerin tasarrufunun elinden kurtarılarak memalik-i mahrusanın ... arazisine katılmış oldu” diye açıklanmıştır. *Gideros Fetihnâmesi* yabancı hükümdarlara değil, Türkiye Selçuklu Devleti içindeki beldelere gönderildiği için 13. rükünde zafer haberinin memleketlerin yönetici sınıfına ve ileri gelenlerine ulaştırıldığı konusunda bilgi verilmiştir. Söz konusu fetihnâme metni, numunelik bir inşâ risalesi içinde yer aldığı içindir ki 14. rükünde yer alması gereken fetihnâmenin kiminle gönderildiği konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Son olarak 15. rükün ise “Ulu Tanrı'nın nimetine şükretmenin gerekli olduğu” şeklinde ifade edilmiştir.

Ayrıca yine fetihnâme kaleme alınmanın dört şartına baktığımız zaman bunlar arasında 3. şart hariç diğerlerinin yerine getirildiğini söyleyebiliriz. Böylece *Gideros Fetihnâmesi*, klasik diplomatik üsluba uygun bir biçimde yazılmış ve genel hatları itibarıyla burada söz konusu geleneğin kurallarına riayet edilmiştir.

Fetihnâmenin süslü edebî bir dilde yazıldığı, pek çok yerinde ise metin içi kafiye oluşturma yöntemine başvurulduğu görülmektedir.

Belgenin yazma nüshasıyla baskısını karşılaştırdığımız zaman, bu ikisi arasında bazı farklılıklara rastladık. Örneğin, eserin yazmasında yer alan “be her niyyet” yerine baskıda yanlışlıkla “be hezimet” yazıldığını, yazmada zikredilen “sancak” yerine ise baskıda “sincak” kelimesinin yer aldığını tespit ettik. Bunun haricinde yazma nüshanın satır aralıklarında bazı Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılığının verildiğini, bazı yerlerde Arapça ifadelerin Farsça açıklandığını, birtakım kelimelerin de Arapça veya Farsça eş anlamlarının aktarıldığını gördük. Satır aralarına serpiştirilen bu tabirlerin, eseri istinsah eden kâtip tarafından eklendiğini düşünüyoruz. Bu açıklamalarda yer alan Türkçe kelimelere dair örnekler verecek olursak, metin içindeki “ahzâb” kelimesi satır arasında “bölük”, “subulenâ” kelimesi “bizim yollarımızı”, “mebnî” kelimesi “yapılmış”, “süluk” kelimesi “gitmeklik”, “be i’lâ-yı” ifadesi “yüce eylemeklikle”, “nasr” kelimesi “yardım eylemek”, “gıyâs” kelimesi “feryad eriştirici”, “avn” kelimesi “yardım”, “gavâit” kelimesi “azgınlık”, “tev’emânî” kelimesi “ikiz”, “fitrat” kelimesi “yaradılış”, “tecâsür” kelimesi “yiğitlik”, “zabâb” kelimesi “duman”, “duhân” kelimesi “tütün”, “keştî” kelimesi “gemi”, “meskenet” kelimesi “yokluk”, “dilrân-ı harbgâh” kelimesi “bahadır”, “ukâb” kelimesi “tavşancıl”, “tâir” kelimesi “uçucu”, “perişan” kelimesi “tanmak”, “fekuti’a” ifadesi “kesildi”, “ellezîne” kelimesi “onlar ki”, “basit” kelimesi “genişlik”, “harrasahallah” tabiri ise “Allah saklasın” şeklinde izah edilmiştir. Hatta bir yerde satır aralığında Nuh suresinin 25. ayetinin Türkçe çevirisi sunulmuştur: “Günahlarından gark oldular”. Başka bir yerde ise Arapça “a’vân” kelimesi yarı Türkçe ve yarı Farsça olarak ilginç bir şekilde “yardım konâdegân” diye tercüme edilmiştir.

Bunların yanı sıra kimi Arapça kelimelerin Farsça izahı verilmiştir: “ibâd” – “bendegân”, “izhâr” – “âşikâr kerden”, ebvâb” – “derhâ”, “menâhic” – “râhhâ”, “mukaddes” – “pâk”, “erbâb” – “hudâvendân”, “sâib” – “râst”, “kuttâl” – “cenk kerden”, “hidâyet” – “râh-ı râst nümûden”, “Allah” – “Huda”, “feth” – “güşâden”, “asr” – “rûzgâr”, “sâik” – “rânende”, “sı’âb” – “düşvâr”, “adüvv” – “düşmen”, “gavâit” – “gümrâhî”, “râid” – “pîşrev”, “filcümle” – “be her hâl”, “hittâ” – “pâre ez zemîn”, “şehâb” – “ateş”, “i’nâ” – “renc” vs.

Diğer bazı yerlerde Arapça kelimelerin yine Arapça eş anlamlı sözcüklerle açıklandığına (kelimetü’l-hak – kelime-i tevhid; mübin – zâhir; cihâd – gaza; cadde – tarîk; felâh – necat), Farsça ifadelerin Arapça izah edildiğine (sipâs ü sitâyîş – şükür; peyveste – daim; kişver – iklim) veya Farsça sözcüklerin yine Farsça karşılığının verildiğine (kârzâr – cenk) tanık oluyoruz.

Sonuç

Türkiye Selçuklularının parçalanmaya yüz tuttuğu XIII. yüzyıl sonlarında Kastamonu'da faaliyetlerine devam eden Çobanoğulları Uc Beyliği hudutlarının hemen kuzeybatı sahilinde bulunan ve 1284 yılı itibariyle Bizans'ın elinde olan Gideros kalesinin Türkler tarafından fethini anlatan fetihnâme, söz konusu beyliğin münşisi Hasan el-Hôyi'nin kaleme aldığı *Kavâ'idü'r-Resâ'il* mecmuası içinde bulunmuştur. Bu mecmuayı Tahran'da 2000 yılında neşreden S. Abbaszâde, farkında olmadan fetihnâmeyi de kamuoyunun istifadesine sunmuştur. Ancak o, bu fetihnâmenin Selçuklular ve Kastamonu bölgesi açısından ortada olan önemini vurgulamamış, bu konuda hemen hemen hiçbir yorumda bulunmazken, Gideros kalesinin de İstanbul yakınlarında bir yerde olduğunu zannetmiştir. Konu son derece özel ve dar bir sahayı ilgilendirdiği için şimdiye kadar bu fetihnâme, Peacock'un Cide ile ilgili bir makalesinde verdiği kısa bilgi haricinde pek fazla dikkat çekmemiştir. Dolayısıyla *Gideros Fetihnâmesi*, tarafımızca ayrıntılı olarak incelenmiş, ilk defa Farsçadan Türkçeye çevirisi yapılmış ve yazıldığı dönemle ilgili açıklamalar da dâhil olmak üzere hakkında geniş bir değerlendirme yazısı kaleme alınmıştır. Bu çerçevede *Gideros Fetihnâmesi*'nin Selçuklu ve Bizans tarihi araştırmacıları, Karadeniz ve Kastamonu tarihi üzerine çalışanlar, Türk harp tarihi uzmanları, savaş stratejileri ve silahlar üzerine çalışma yapanlar, Anadolu kalelerini araştıranlar ve bu gibi konularla ilgilenenler bakımından öneminin büyük olduğunu özellikle belirtmeliyiz. Aşağıda bu çalışmadan elde edilen sonuçlar sıralanarak bu önemin altı bir kez daha çizilmiştir.

Fetihnâmenin içeriği göstermiştir ki, 1284 yılı itibariyle Kastamonu'nun bugünkü il sınırları esas alındığında bölgenin Selçuklular tarafından fethi tamamlanmıştır.

Fetihnâme, Gideros'un fetih tarihini 17 Eylül – 3 Ekim 1284 şeklinde göstermiştir. Dolayısıyla Kastamonu şehir merkezinin bile bu şekilde yıl, ay ve gün olarak kesin fetih tarihi tespit edilememişken, hatta Anadolu'daki pek çok büyük kentin Bizans'tan son fethediliş yılı bilinemezken, Gideros gibi bugün sadece turistik açıdan ismi zikredilen küçük bir beldenin Türkler tarafından fethinin tarihi kati olarak ortaya konulabilmiştir.

Fetihnâme, bugün Kastamonu'ya bağlı Cide ilçesinin tarihine ışık tutan, şimdiye kadar ele geçmiş en önemli belge hüviyetini taşımaktadır. Bu belge, Cide ile ilgili tanıtım yazılarında yörenin Türkler tarafından fethi anlatılırken daha çok Candaroğulları zamanında Türk yönetimine geçtiği şeklindeki iddiaların yersiz olduğunu da ispatlamaktadır. Dolayısıyla Cide halkı ve yöneticileri bunun kıymetini bilmeli ve fetihnâmenin orijinal metni ile Türkçe çevirisini, yörede uygun bir mekânda sergilemelidirler. İlâveten Gideros koyunda bulunan tarihî caminin de fethin bir hatırası olarak

tamirlerle bugüne kadar ulaştığı göz ardı edilmemelidir. Ayrıca tanıtım yazılarındaki yanlış bilgiler (Gideros isminin Cenevizlilerden kalma olduğu, kalenin bir süre Ceneviz idaresi altında bulunduğu vs.) de düzeltilmelidir.

Bilindiği üzere, Fatih Sultan Mehmed zamanında Karadeniz'in bir Türk gölü haline getirilme süreci başarıyla tamamlanmıştır. İşte iki asır öncesinde Gideros'un fethi bu süreç içinde önemli aşamalardan birini teşkil etmiştir. Çünkü Gideros kalesi Trabzon, Samsun, Sinop, Amasra ve Ereğli'den sonra Anadolu'nun Karadeniz kıyılarındaki en stratejik ve sağlam kalelerinden biriydi. Dolayısıyla bu zincirleme kalelerden Sinop hariç diğerleri Hristiyanların elinde idi. Gideros'un düşürülmesi, Bizans, Trabzon ve Ceneviz gibi rakip güçlerin Karadeniz kıyıları boyunca oluşturdukları paralel savunma hattına ciddi manada zarar vermiştir.

Bu fetihnâme sayesinde biz, Çobanoğulları ve Türkiye Selçukluları tarihi hakkında birtakım yeni bilgiler elde etmiş bulunuyoruz. Özellikle Çobanoğlu Yavlak Arslan'ın hayatını ve başarılarını anlatma açısından bu fetihnâme ilginç bilgiler vermektedir. *İkiz kale* olarak tarif edilen, Anadolu'da örneklerine pek rastlanılmayan, deniz kenarında birbirine yakın ve muhkem bir mevkiye inşa edildiği anlaşılan Bizans kalelerinin kısa sürede fethi, Yavlak Arslan'ın komutanlık becerisini, kale kuşatma tecrübesini, dönemin savaş teknolojisini layıkıyla kullandığını ve Çobanoğulları Beyliği'nin de zamanına göre yüksek askerî potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu hükümdarın Karadeniz ticaret noktalarına ulaşma politikası, bu fetihnâme ile daha kolay izah edilebilmektedir. Yine burada görüyoruz ki Yavlak Arslan, Türkiye Selçuklu sultanı II. Mesud'un tahta yeni çıktığı ve rakipleri yüzünden tutunmakta bir hayli sıkıntı çektiği günlerde bile ona tam bir sadakatle hizmet etmiş ve bu fethi gerçekleştirerek sultanın yüzünü ağartmıştır. Özellikle onun bu fethi, 1284 tarihi gibi Türkiye Selçuklularının zevalde olduğu bir dönemde gerçekleştirmesi ve bunu kayıt altına aldırması, XIII. yüzyıl Selçuklu askerî ve siyasi tarihi bakımından da önem arz etmektedir. Konya'daki Selçuklu merkezî yönetiminin güç kaybetmesinden yararlanmak suretiyle başıboş hareket eden ve Bizans üzerine kaotik akınlar düzenleyen Türkmen kabilelerinden ve beylerinden farklı olarak Yavlak Arslan, yürüttüğü fetihleri Selçuklu sultanının bilgisi ve onayı dâhilinde gerçekleştirmektedir. *Gideros Fetihnâmesi* ile Yavlak Arslan hakkında bilgi veren *Saltuknâme* karşılaştırıldığında, iki kaynağın birbirini desteklediğine tanık olmaktayız. Bu noktada *Saltuknâme*, Yavlak Arslan'ı Emir Muzaffereddin ismiyle anmakta ve ondan Kastamonu'nun kuzeyinde, Küre dağlarından sahillere kadarki yerlerin fatihi olarak bahsetmektedir.

Ayrıca biz bu fetihnâme ışığında Selçuklu – Bizans ilişkilerinin karanlık dönemi olan 1280'li yıllar üzerine tespitler yapabiliyoruz. Yine aynı yıllarda

Trabzon Komnenlerinin Karadeniz sahilleri üzerinde yürüttükleri politika ve Bizans'la olan müttefiklik durumları da fetihnâmedeki bilgilerle teyit edilmektedir.

Bahsi geçen fetihnâmenin yazarı Hasan el-Höyî'nin bizzat fetihde hazır bulunmuş olması ve olaya şahitlik etmesi, söz konusu belgenin ehemmiyetini daha da artırmaktadır. Onun gibi tecrübeli, kalemi güçlü, eserler sahibi olan bir Selçuklu münşisinin ifadeleri, belgenin tarihçiler açısından güvenilirliğini sağlamaktadır. Yavlak Arslan'ın yanında her zaman bir münşi bulundurması, bu bağlamda onun bir sultan kadar kültürel seviyeye sahip olduğunun göstergesidir. Ek olarak bu fetihnâmenin ve yazarı olan münşinin varlığı, bize Çobanoğullarının kendi tarihlerini kayıt altına alma anlayışına sahip olduklarını da ispat etmektedir. Ayrıca el-Höyî'nin en azından 1284 tarihi itibarıyla Yavlak Arslan'ın hizmetinde Kastamonu'da ikamet ettiğini ve Çobanoğullarının resmî münşisi olduğunu yine bu fetihnâmeden öğrenmiş bulunuyoruz. Bunun yanında, adı geçen münşinin fetihnâme başlığında Yavlak Arslan'ı merhum tabiriyle anması, bu münşinin söz konusu Uc beyinin ölümünden (1291) sonra da hayatta olduğunu kanıtlamaktadır. İlaveten *Gideros Fetihnâmesi*, kendisini bünyesinde barındıran *Kavâ'idü'r-Resâ'il* isimli inşâ mecmuasının da tarihî vesikalar içermesi bakımından zannedildiğinden daha fazla öneme sahip olduğuna işaret etmektedir.

Gideros Fetihnâmesi'ni Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kaleme alınmış olan muadil vesikalarla karşılaştırdığımız zaman, burada fetihnâme geleneğinin usul ve erkânına genel manada riayet edildiği, belgenin dönemine özgü süslü bir dille kaleme alındığı ve Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle ve özlü sözlerle desteklendiği görülmektedir. Ele almış olduğumuz bu fetihnâme, XIII. yüzyılın sonlarında Selçuklularda fetihnâme yazma geleneğinin sürdüğünü belgelemekte olup, Selçuklu dönemine ait bu türün son örneklerindedir.

Fetihnâme yazarı Hasan el-Höyî'nin, Yavlak Arslan'ın ordusunun kendi beylerinin komutası altında savaşa giden Türk kabilelerinden teşekkül ettiğine vurgu yapması ve bunların kahramanlıklarını övmesi, ondaki ve içinde bulunduğu Çobanoğulları muhitindeki yüksek Türklük bilincinin bir ifadesidir. Esasen ilgili bu bölge, dönemin kaynaklarında da "Türkmen merkezi" diye tarif edilmekteydi.

Fetihnâmenin değerlendirilmesinden çıkan diğer bir sonuç ise bu belgede sayısı az olmakla birlikte yer, şahıs ve silah isimlerinin zikredilmesidir. Bu çerçevede, fetihnâmede Bizans imparatoru için *Fasilius* (Vasilius), Bizans'ın Anadolu'daki toprakları için *Kişver-i Leşkerî*, bir devlet tanımı olarak Bizans için *Mülk-i Rum* ifadeleri geçmektedir. Buna ilaveten fetihnâmede olayın başkahramanı Yavlak Arslan'ın isminden başka

babasının adı da bulunmaktadır. Burada ilginç olan, onun babasının isminin harekeli bir şekilde Alp Yürek olarak gösterilmesidir. Çobanoğullarına dair literatürde bu hükümdarın adı Alp Yörük, Alp Yürük gibi telaffuzlarla ifade edilmiştir. Bu belgedeki Alp Yürek adının net olarak harekelenmiş olması, ismi bu şekilde okumamızın doğru olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca fetihnâmede, yukarıda bahsi geçen Selçuklu savaş teknolojisinin ayrıntılarına işaret eden silah ve mühimmat terimlerine de yer verilmiş olduğunu söylemekte fayda vardır. Şöyle ki mancınık ve bu silahın çeşitleri olan mağribî, frengi, arrâde isimli mancınıklar ile nefî diye adlandırılan yanıcı maddeler fırlatan makineler ve ok fırlatan çarklar, fetihnâmede yer yer anılmıştır.

Gideros Fetihnâmesi'nin nüshası üzerinde sonradan eklendiği görülen Türkçe, Arapça ve Farsça ibarelerin de dilciler açısından önemi haiz olduğunu son olarak burada zikretmeliyiz.

Kanaatimizce yukarıda birkaç madde ile önemine vurgu yaptığımız *Gideros Fetihnâmesi*'nin Türkçeye kazandırılması; siyasi, askerî, sosyal ve kültürel açılardan incelenmesi, bunun sonucunda ortaya çıkan bulgular, dönemin tarihinin aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abû'l-Farac, Gregory (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*. Cilt: 2. Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1999.
- Ahbâr-ı Moğûlân der Enbâne-i Kutb*, Be kûşîş-i İrec Afşar, Kitâbhâne-i Âyetullah Mar'âşî, Kum 1389.
- Ahmed b. Ali b. Ahmed, *Kenzü'l-Letâif*, Balıkesir İl Halk Ktp., Nr. 641.
- Aksoy, H., "Tarihî Bir Belge ve Türk-İslâm Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnâmeler", *İLAM Araştırma Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 2 (Temmuz-Aralık 1997), s.7-19.
- Anooshahr, A., *The Gazi Sultans and the Frontiers of Islâm: A comparative study of the late medieval and early modern periods*, Routledge Publication, London and New York 2009.
- Ayönü, Y., *Selçuklular ve Bizans*, TTK, Ankara 2014.
- Bakır, A., *Yazıcızâde Ali'nin Selçuk-nâme İsimli Eserinin Edisyon Kritiği*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defteri* (BOA. TD.), Nr. 438; Nşr. 438 Numaralı MVAD (937/ 1530) II, Haz. A. Özkılıç, A. Coşkun ve başkaları, BDAGM Yayınları, Ankara 1994.
- Bely K.V: "Vzaimootnaşeniya Vizantii i İkoniysskogo sultanata v pravleniye Mixaila VIII Paleologa", *Materialı po arxeologii i istorii antiçnogo i srednevekovogo Krıma*, Vıp. III, Sevastopol-Tümen 2011, s.304-309.
- Beşerî, C., "Kitâb ve Kitâb-pejûhî (pâberg-i 6)", *Âyine-i Pejûheş*, XXI/124 (1389), s.43-65.
- Bozkurt, N., "Mancınık", *TDV. İA*, Cilt: 27 (2003), s.564-567.
- : "Silah", *TDV. İA*, Cilt: 37 (2009), s.186-188.
- Cahen, C., *Osmanlı'dan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran. E Yayınları, İstanbul 1994.
- , "Questions d'Histoire de la Province de Kastamonu au XIIIe Siecle", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, Ankara 1971, s.145-158.
- Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî: *Tarihu Muhtasari'd-Düvel*, Çev. Şerafeddin Yalpkaya, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.
- Ebû'l-Fidâ (İmâdüddîn İsmail b. Muhammed b. Ömer): *Takvîmü'l-Büldân*, Haz. M. Reinaud ve Baron Mac Guckin De Slane, Dâru't-Tıbaati's-Sultaniyye, Paris 1840.
- Er, H., "Türk İslâm Geleneğinde Fetihnâmeler", *Diyanet İlmî Dergisi*, Cilt: 48, Sayı: 2 (2012), s.93-107.

- Erdem, İ., “İlhanlılarda Ahmed Teküder Dönemi ve Selçuklular”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22/35 (2004), s.103-111.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler*. Cilt: I. Haz. H. Nihal Atsız. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Göksu, E., *Türkiye Selçuklularında Ordu*, TTK, Ankara 2010.
- Grignaschi, M., “L'administration Des Saljuqıyan-i Rum D'apres Les Rosum Al-Rasail De Hasan-i Khoi”, *Ferheng-i İrân-zemîn*, No. 28, Zimistân-ı 1368, s.338-351.
- Hasanzâde, Ş., “Derbâr-ı Edebî-yi Âl-i Cûpân (Selcûkî) ve Hüsâmeddîn-i Hôyi: Mebde'-i Mültemisât-ı Şiirî”, *Bahâristân-ı Suhan (Fasılname-i İlmî-Pejûheşî-yi Edebiyât-ı Farsî)*, Sâl-ı 9, Şomâre-i 22, Tâbistân-ı 1392, s.47-64.
- Hôyi, Hüsâmeddîn Hasan b. Abdülmü'min: *Mecmû'a-i Âsâr*, Mukaddime, tashîh ve tahkik: Suğrâ 'Abbâszâde, Mîrâs-ı Mektûb, Tahran 1379.
- : *Gunyetu'l-Kâtib ve Munyetu't-Tâlib; Rusûmu'r-Resâ'il ve Nucûmu'l-Fazâ'il*, Yayınlayan: Adnan Sadık Erzi, TTK, Ankara 1963.
- : “Rüsûmu'r-Resâ'il ve Nücûmu'l-Fezâ'il”, be küşîş-i Mario Grignaschi, *Ferheng-i İrân-zemîn*, No. 28, Zimistân-ı 1368, s.104-135.
- : *Kavâ'idu'r-Resâ'il*, İstanbul Süleymaniye Ktp., Fatih, Nr. 5406, v.59a-71b.
- : *Kavâ'idu'r-Resâ'il*, İstanbul Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, Nr.3369, v.32b-96b.
- : *Kavâ'idu'r-Resâ'il*, Tahran Melik Milli Ktp., Nr.1196, s.105-221.
- : *Tuhfe-i Hüsâm*, Haz. Tayyibe Elesgerova ve Cemile Sadıgova, Elm Neşriyatı, Bakü 1996.
- : *Tuhfe-i Hüsâm (kadîmîterîn lügatnâme-i manzûm-i Farsî be Türkî)*, Mukaddime, tahşiyeye ve bâznevîsî: Hüseyin Muhammedzâde Sadîk ve Perviz Zâre' Şahmeresî, İntişârât-ı Tekdireht, Tahran 1389.
- Hüseyinî, S., *Zübdetü't-Tevârih (Ahbâr-ı Ümerâ ve Pâdişâhân-ı Selcûkî)*, Mütercim: Ramazân Ali Rûhullâhî, İl-i Şâhseven-i Bağdâdî Press, Tahran 1380.
- İbn Bibi: *el-Evâmiru'l-Alâiyye fi'l- Umûri'l-Alâiyye*, Cilt: I. ve II. Çev. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları* (İBK. MCO.), Nr. 75.
- Karagözlü, Ali Rıza Zekâvetî, “Mecmû'a-i Âsâr-ı Hüsâmeddîn-i Hôyi”, *Kitâb-ı Mâh: Edebiyât ve Felsefe*, No. 46-47, Tahran 1380, s.42-43.

- Karasalihoğlu, M., “Antikçağ Kaynaklarında ve Sonraki Seyahatnamelerde Kastamonu Kıyıları”, *Mediterranean Journal of Humanities*, Cilt: IV, Sayı: 2 (2014), s.151-165.
- Karpov, S. P., *İtalyanskiye morskoye respubliki i Yujnoye Priçernomorje v XIII-XV vv. Problemi tovgovli*, İzdatelstvo Moskovskogo Gosudarstvennogo Universiteta, Moskva, 1990.
- : “Trapezundskaya imperiya v Vizantiyskoy istoričeskoy literature XIII-XV vv.”, *Vizantiyskiy vremennik*, Tom XXXV (1973), s.154-164.
- Kâtib Çelebi: *Keşfüz-Zunûn*, Arapçadan tercüme eden: Rüştü Balcı, Cilt: 3. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2015.
- Keçiş, M., *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî: *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. Çev. Mürsel Öztürk. TTK, Ankara 2000.
- Kesik, M., “Mesud II”, *TDV. İA.*, Cilt: 29 (2004), s.342-344.
- Khoniates, N., *Historia*, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1995.
- Kinnamos, İonnes: *Historia*, Çev. Işın Demirkent, TTK, Ankara 2001.
- Koprıman, K. Y., “Memlûk Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu. Tebliğler*, Ankara 1989, s.17-33.
- Korobeinikov, D. A., “The Cumans in Paphlagonia”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 18 (2015), s.29-44.
- : “The Revolt in Kastamonu, C.1291-1293”, *Byzantinische Forschungen, Internationale Zeitschrift für Byzantinistik*, herausgegeben von Walter E. Kaegi, Jr. Band XXVIII, Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam 2004, p.87-118.
- Kortel, S. H., *Delhi Türk Sultanlığında Teşkilat (1206-1414)*, TTK, Ankara 2006.
- Köksal, M. F., “Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri'ne Ekler”, *TÜBİAR*, Sayı: 10 (2001), s.234-253.
- Kütükoğlu, M., *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1994.
- Müntecebeddîn-i Bedî, Ali b. Ahmed: *'Atebetü'l-Ketebe (Mecmua-i Mürâsilât-ı Dîvân-ı Sultan Sencer)*, Tashîh ü ihtimâm: Muhammed Kazvînî ve 'Abbâs İkbâl Âştîyânî, İntişârât-ı Esâtîr, Tahran 1384.
- Ostrogorsky, G., *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, 5. Baskı, TTK, Ankara 1999.

- Öden, Z. G., “Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler”, *Belleiten*, Cilt: LXI, Sayı: 231 (Ağustos 1997), s.287-300.
- Ölker, P., “Klâsik Edebiyatımızda Manzum Lügat Geleneği ve Mahmudiyye”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 4/4 (Summer 2009), s.873-888.
- Öz, Y., “Tuhfe-i Vehbî Şerhleri”, *İlmî Araştırmalar*, Sayı: 5, İstanbul 1997, s.219-232.
- Pala, İ., *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 2004.
- Peacock, Andrew Charles Spencer: “Cide and its region from Seljuk to Ottoman times” in Bleda S. Düring and Claudia Glatz (eds), *Kinetic Landscapes. The Cide Archaeological Project: Surveying the Turkish Western Black Sea Region*, De Gruyter, Berlin 2015, p.375-391.
- Pedani-Fabris, Maria Pia. "Ottoman Fetihnâmes: The Imperial Letters Announcing A Victory", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1 (2015), s.181-192.
- Pitcher, D. E., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, Çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- Reşidüddin Fazlullah: *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*. Çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, TTK, Ankara 2013.
- Sevim, A., *Makaleler*, Cilt: 3, Haz. E. Semih Yalçın ve Süleyman Özbek, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.
- Sevim, A., ve Merçil, E., *Selçuklu Devletleri Tarihi; Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK, Ankara 1995.
- Smetanin, V. A., “Rasxodı Vizantii na armiyu i flot (1282-1453)”, *Antiçnaya drevnost i sredniye veka*, Vıp. XII (1975), s.117-125.
- : “Turetskoye naşestviye i voyenniye izderjki Vizantii (1282-1453)”, *Antiçnaya drevnost i sredniye veka*, Vıp. XIII (1976), s.97-113.
- Şerbînî, Zekiyye A., “Gunyetü'l-Kâtib ve Münyetü't-Tâlib” ve “Rüsûmu'r-Resâ'il ve Nücûmu'l-Fezâ'il” li'l-Hasan b. Abdülmü'min el-Höyî: derâse ve tercüme, *Külliyetü'd-Derâsâtü'l-İnsâniyye*, No. 19 (2001), s.385-480.
- Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, Çev. H. İbrahim Gök ve Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014.
- Togan, Z. V., *Umumî Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.
- Turan, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.
- : *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.

- : *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, 6. Baskı, Cilt: I, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.
- : *Türkiye Selçuklularını Hakkında Resmî Vesikalar*, 2. Baskı, TTK, Ankara 1988.
- Turan, R., "Selçuklular Döneminde Kastamonu", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu. Tebliğler*, Ankara 1989, s.1-7.
- : "Türkmenlerin Anadolu'ya Gelişi", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Tarsus 2000, s.241-245.
- Turan, Ş., *Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine Türkiye – İtalya İlişkileri I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Urfaî Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Gregor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. Hrand D. Andreasyan, TTK, Ankara 2000.
- Usta, A., *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015.
- Uyar, M., "Âdab el-Harb ve Şeca'a'ya Göre Hisar ve Kuşatma Geleneği", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25/40 (2005), s.215-224.
- Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, 4. Baskı, TTK, Ankara 1988.
- : *Osmanlı Tarihi*, 5. Baskı, Cilt: I, TTK, Ankara 1988.
- Yakupoğlu, C., *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, Gazi Kitabevi, Ankara 2009.
- : "II. İzzeddin Keykâvus Devrinde Tosya'da Selçuklu Mülk Toprakları ve Osmanlılar Devrinde Bunların Tımara Dönüşümü", *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, Sayı: 5 (Haziran 2014), s.49-63.
- : "Kastamonu Adının Ortaya Çıkışını Anlatan En Eski Kaynak: Saltuknâme", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Dr. Refik Turan Özel Sayısı, Cilt: 5, Sayı: 16 (Eylül 2014), s.200-220.
- Yakupoğlu, C. ve Musalı, N., "Beylikler Döneminde Kastamonu'da Çalışmış İki Azerbaycanlı Bilgin: Hasan el-Höyî ve Fethullah eş-Şîrvânî", *I. Milletlerarası Türkiye – Azerbaycan Sempozyumu Bildirileri*, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, 2016, s.681-692.
- : "Kastamonu'da Yaşamış Azerbaycanlı Bilgin ve Şair Hasan el-Höyî'nin Manzum ve Mensur Eserleri", *III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu*, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, 2016, s.501-513.
- Yaman, T. M., *Kastamonu Tarihi*, Halkevi Yayınları, Kastamonu 1935.
- Yazıcı, T., "Hûî, Hasan b. Abdülmü'min", *TDV. İA*, Cilt: 18 (1998), s.311-312.

Yinanç, M. H., *İbn Bibî, Selçuknâme*, Haz. Refet Yinanç ve Ömer Özkan, 3. Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015.

Yücel, Y., *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, 2. Baskı, Cilt: I. TTK, Ankara 1991.

Zachariadou, E. A., “Pakhmeres’e Göre Kastamonu’da Amourioi Ailesi”, Çev. Z. Günal Öden, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1 (2001), s.225-237.

<http://www.malekdlb.org/UI/Search/BasicSearch.aspx?PageNo=1> (14.11.2017)

<http://www.malekdlb.org/UI/Search/BasicSearch.aspx?HomeQuery=%D8%AE%D9%88%DB%8C%DB%8C&AllFields=true&InnerSearch=false&Fazi=false&type1=0&SelectField=-1&HasDigital=0&Index=home> (14.11.2017)

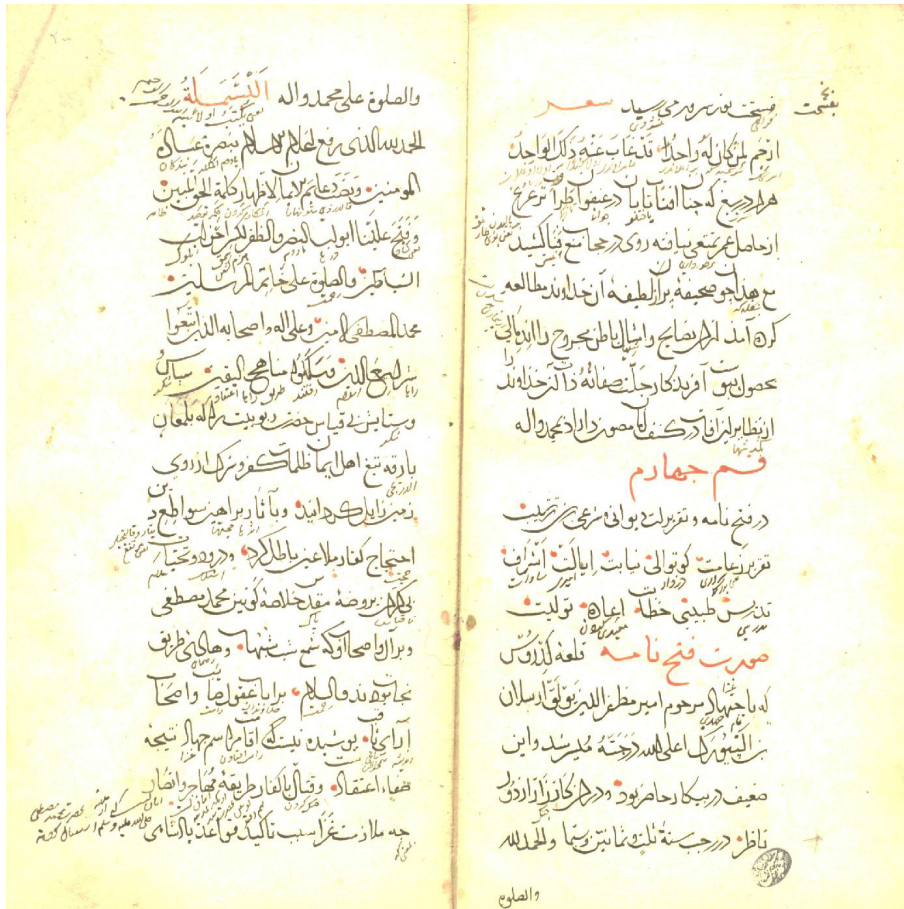
<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> (erişim tarihi: 28.11.2017)

Ekler

1. Belgeler

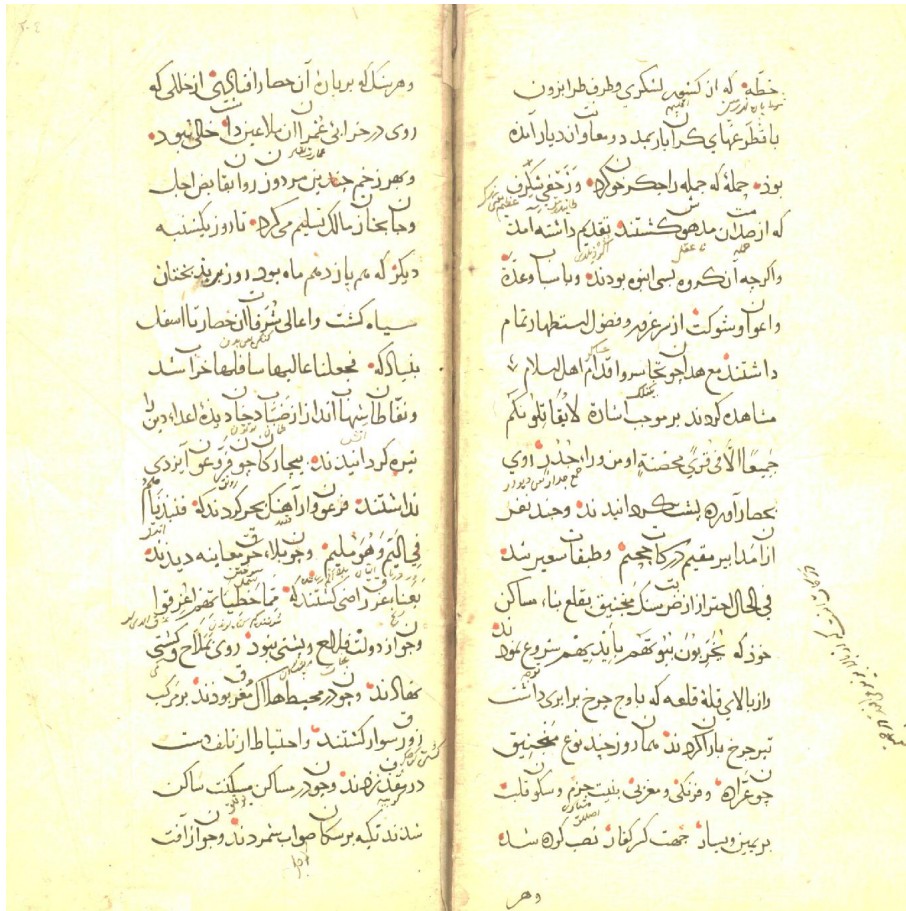
Gideros Fetihnâmesi

(Tahran Melik Milli Ktp., Nr.1196, s.199-206)

و نشان همدیگر را با نجانان در مودت و نفاک
والا این چاه را با این نهادن نسیب است
بهر منافع چون جزا است و بولع خفت
یا قضا این شفت و بی لک جان لیک است که
سید نورجت است و با غلام اعلم لسلام و اهلها
کله حق بعلی دارد مصر بود و لجه سعا که
ببینه آن نفع از لیس و بی عذر است
بندگاه کاه بکناه جهاسکندر ز داوای
کعبه و غیره ز یادگار غسان الله انبیا اول
لبو الفتح حویر صیگان خا الله سلطان
و ابد زانه کشته است و هر چه بیگانه خصم
فیض غار بانی معانی که و با اید عوالم سابق
و سعادت معالی سابق بود لجه ز ملک
نزدیک و از یادش فتح چند لایه و قلعه
از فلاح سعادت و بقاع بکر مالک بکریم در الله
انواعه که منبع کور ضلالت و مظهر عیلا و عوالم
در زهی شد سجاد از اتمام شریف راه مبارک
که را بد

که رانند اقبال لایلت که و با سعادت
هنگامی که در عزم و قلعه که روس از
سواحل لایت فاسیلین مقابل مدیکر و انشال
منظر بدی که محل فتنه و فساد و بصفت
لم یخلق لیسالی البلاد سنی بود مصرکت
و حقیقت حال است که در هیچ مکانی مثل آن
دو حصار توپا زینت فطر پروی منیر
بوجود نیامد است فی الجمله با نوحی ناساز
از دیوار بیگار و شیر انجیا و کارزار و چند
سرفهری بکار و فبا بل ترا که بصر او شهبان
معرفند و بمقاتله اجزای شایطه و مقابله
اعداء و بن شوق روز نشنبه جهارم ماه جن
الاصت میا سینه سته نلک و نمایه و نمایه
بطال سعید و احتیاط و بر سران حصار که
حصین تر نغیر دیار بود هجوم کرده سندان
و جوهر از مع و رخمی از مع بی بخاشی و در مع
سوق کلا علی الله برساکان ان بقعه و معا و نان

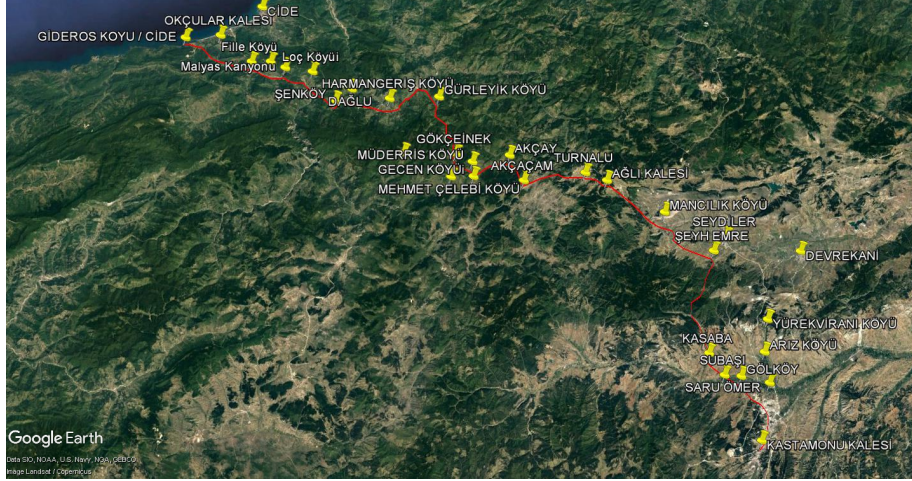
از کار بجز واضطرار بسبب ندن کورا
دست بر باد نشاند و منجا بر اسم
فقد زنج بر خوانند از بروج آتش بار بار اطفان
عجال کساحی را در بنه با کلاز نمایند
و جناد اهل قلاع دیگر کمال الذین من قبلهم
قریباً ذاقوا وبال امرهم ولهم عذاب الیم
خامبر انا نبیا بعضی بقالین بعضی متفرق
سرخ شد اوی کشیدند مما سعت باران
سپاه و دلیران بر گاه جویمنا طایر بر قله
قلعه بر آمدن سنجو یار و نو اهل اسلام را اسبق
کردند و از خواتین الله الیر الله الیر تا عبود
بر بر شد و در سه شنبه هفتم ما مد کور
احوال اهل قلعه دیگر که در بر بود و کحصا
بنا برتر چه شرح دهیم بذر ساه مطر روز
برایشان برینا و محط شد بقطر ذاب القوم
الذین ظلموا و لکن الله رب العالمین یغفر الذنوب
و توفیق پردانی و بود دولت پادشاه محمد خلد الله

ملکه

ملکه جنین فتح شکرین و موهبتی غنیم حاصل
شد و جنین یار غنی و بقعه عذرا ارفیض
نص مشرک استخلص شد و بسبب مالک
محرو را ده الله بسطه بیغزود و ایزد سجانه
و نعال سایه سعادت بلاست و بر سر کانت
مرکز مملکت مندم دارا ذرا و نوا و کاشیگان
و اعیا و معتبر آخر و سه فلاخر سهاله و اوار و نکلیم
باستماع لبتنایر و یغی و یغی و یغی و یغی و یغی
نوع خصی برورد کار عر اسره و لب دانند نامستوب
مزید عنایه دهند انشاء الله تعالی

تقریر دعامت لشکر آنصان
آنجا در آنخ در ریاض دولت و ایام مردا کار زیار
باغما و نظر نایر و نکرده و صفحا و حنا و تمسک
بی اهتمام میار و دلیران حصول نصرت و نایر اغوا و یغی
نیز برود و در عوار کبار اخیال او نمودن می درضا
حضا مقام کزو و نکلند ناگربست و در میلک
سناقت سپاه از عقل می باقی با غیر و یار لشکر
مقابله لشکر جوار بر سر کانت با بار صاه منزل

2. Haritalar

Harita 1) Yavlak Arslan'ın 1284 Gideros Seferi Tahmini Güzergâhı

Harita 2) Gideros Koyu'nun Kuzey Yönünden Uydu Görüntüsü

